

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / P.J. Trimp

SCHADEREGELING BIJ SCHEIDING - 1

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **1056**

P.J. Trimp

Schaderegeling bij scheiding - 1

MEDITATIEF **1063**

J.A. Schelfing

Intermezzo

WANDELEN
MET GOD **1064**

B. Luiten

Kandelaar zijn

ACHTERGRONDEN **1066**

R.T. te Velde

Opnieuw: Ethiek tussen

Mozes en Christus

SAMENLEVING **1070**

J. Westert

De dienst van de overheid

LIED VAN DE WEEK **1073**

A. de Heer-de Jong

Lied 442: 'Jezus, ga ons voor'

en verder...

Meegelezen

Nieuw uitgekomen

Op zondagavond belt Johan zijn ouders op: 'Komt u meteen naar me toe, Alies is het huis uit, ze leeft met een andere man'. 'Waar heb je 't over?', reageert vader, maar Johan barst in tranen uit en verbreekt het contact. De ouders weten niet wat ze meemaken en treffen Johan aan in paniek en radeloosheid. 'Mama is even weg maar komt weer terug' zegt de kleuter van vier. Alles bleek al bijna een jaar een relatie met een ander te hebben. Johan had er nooit iets van gemerkt. Een poosje terug waren ze twaalf en een half jaar getrouwd en dat hebben ze gevierd. Nu stort alles in waf ze samen hebben opgebouwd. Alies zegt haar man vaarwel, laat haar kinderen in de steek, onttrekt zich onmiddellijk aan de kerk., De scheiding is compleet. Een onvoorstelbare ramp,

De GS Leusden 1999 over echtscheiding

Echtscheiding gaat als een plaag door onze kerken en richt een enorme ravage aan. Hoeveel levens zijn er niet door beschadigd en verwoest? Hoeveel kerkenraden worstelen er mee? Het is niet verwonderlijk dat ook op de GS Leusden 1999

over deze pijnlijke zaak gesproken moest worden.

Op de synode weerspiegelt zich wat in de pastorale praktijk aan de orde van de dag is. Een synode staat immers midden in het kerkelijke leven en wil de kerken dienen met besluiten over echtscheiding.

In die besluiten zijn uitgangspunten en richtlijnen vastgelegd

om zorgvuldig met de nood van scheiding om te gaan. (Voor de tekst van die uitgangspunten en richtlijnen: 7ie kader) In twee artikelen geef ik een toelichting bij deze synodebesluiten. In deze bijdrage staan we stil bij de voorgeschiedenis en achtergronden van *de uitgangspunten*. In een volgende bijdrage bekijken we de *richtlijnen* en het werk dat deputaten echtscheidingszaken momenteel doen.

Schadeformulier

We hebben allemaal een schadeformulier in onze auto liggen: hoe te handelen bij een ongeluk? De bedoeling is om er nooit gebruik van te maken! Stel je voor dat je dat formulier

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. WAN MIDDELKOOP.
DRS. A.L. M. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. F.D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS W. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Dr. Damstraat 174. 8262 GJ Kampen. Tel. (038) 3310886.

Alle stukken **bestemd** voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv. Bedum. Technische Realisatie: Scholma Druk bv. Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7.9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636. Fax: 050 - 3012732
(O.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENT:

f 92,50 per jaar. Studenten f 77,- per jaar (binnenland). f 179,- per jaar (buitenland, zeepost). Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden.

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

moel invullen om de schade af te wikkelen. Dan heb je een ongeluk meegemaakt en dat is een ramp. De uitgangspunten en richtlijnen die de Leusder synode heeft opgesteld vormen zo'n schadeformulier: een gescheiden gemeentelid staat bij de puinhoop van zijn huwelijk.

Wat eens zo stralend begon vindt een triest einde: we kunnen niet samen verder. Dan is er een schade, die met geen pen te beschrijven is en waar geen schadevergoeding voor is.... Er zijn alleen maar verliezers met een schade voor het leven.

Een schadeformulier kan daar niets aan veranderen en hooguit schade regelen en wat orde scheppen in de chaos.

Op de GS Leusden moesten we een schadeformulier opstellen: hoe te handelen bij een scheiding? Een 'scheidbrief' of 'echtscheidingsformulier' - in schrijnende tegenstelling met het mooie synodewerk om een nieuw huwelijksformulier te maken. Zo'n schadeformulier bij scheiding moet u zien als een stuk nazorg en slachtofferlied.

De bedoeling is om kerkenraden te helpen bij hun aanpak, om ouderlingen en diakenen de weg te wijzen hoe ze vanuit de Schrift en met aandacht voor de nood gescheiden broeders en zusters mogen begeleiden. De weg met de Here aanwijzen, liefdevol, barmhartig.

Met nadruk stel ik deze intentie voorop, anders zou de wat zakelijke besluittekst mogelijk wat afstandelijk en kil overkomen.

GS Ommen 1993

De GS Leusden 1999 is niet de eerste synode die zich met deze moeilijke zaak bezig hield.

De GS Ommen 1993 (Acta art. 36) benoemde deputaten echtscheiding met o.a. de opdracht 'na te gaan of er nadere afspraken nodig zijn, en zo ja welke, over

de besluitvorming van kerkenraden in situaties van echtscheiding en tweede huwelijk na scheiding'. Deputaten moesten ook met het oog op de goede orde en de regering van de gemeente onderzoeken wat Gods Woord leert over de vragen:

a. Welke gronden voor echtscheiding als wettig kunnen worden erkend?

h. In welke gevallen een huwelijk geoorloofd is, wanneer beide of een van beide partners bij een echtscheiding betrokken zijn geweest? Tenslotte gaan deputaten besluiten van vorige synodes (GS Utrecht 1923, GS Middelburg 1933 en CS Hoogeveen 1949/170) bekijken en toetsen op hun bruikbaarheid voor vandaag, gezien de ontwikkeling van de burgerlijke wetgeving.

In feite kregen deze deputaten een beperkte opdracht met een praktische insteek vanuit de ethiek en kerkregering.

Deputatenrapport aan GS Berkel 1996

In een kernachtig rapport brengen deputaten ontwikkelingen in kaart die er toe hebben geleid dat mensen in onze samenleving land steeds meer en makkelijker scheiden. Sinds 1971 is in de echtscheidingswet de term 'duurzame ontwrichting' gesmeed als de ene grond om scheiding aan te vragen en door te zetten. Ze geven een bijbelse schets en bespreken uitvoerig de toepassing van bijbelse gegevens in de kerkelijke praktijk.

Dit studierapport kreeg nogal wat kritiek uit de kerken:

- onbedoeld zouden ze opening geven aan versoepeling van de echtscheiding, die onder ons al teveel aanvaard is
- de krachtige taal over begrensde mogelijkheden van scheiding lijkt weer ingeleverd te worden door de notie van

'barmhartigheid voor zondaren'.
 het biedt kerkrechtelijk te weinig om meer orde op zaken te stellen in de vaak moeizame communicatie tussen kerkenraden
 pastorale aspecten over schuld en verzoening blijven onderbelicht
 te weinig spreken ze over de beslissende wissel 'God wil het niet' en te veel over wat mag en kan wel bij scheiden en hertrouwen.

Bijbelse lijnen

Voor we naar Berkel 96 gaan even een tussenstop om kort stil te staan bij een bijbelse schets. We lopen de bekende teksten bij langs:

- uit het *onderwijs van Jezus* (Matt. 5:27v., 31v. en 19:1-12) Jezus scherpst de huwelijkswet (het zevende gebod) aan en bestrijdt het lichtvaardige gebruik van de scheidbrief door de rabbijnen.
 Hij onderstreept het huwelijk als geschenk van de Schepper en verbintenis voor het leven ('Wal God samengevoegd heeft, scheidde de mens niet').

De vreselijke gevolgen van de zonde zien we ook doorwerken in het feit dat de mens dit geschenk niet goed kan beheren: Mozes stond de scheidbrief toe om de hardheid van uw harten d.w.z. 'omdat jullie zo'n stel hardnekkige zondaren zijn'. Mozes gaf de scheidbrief mee (Deut. 24:1-4) om het kwaad van scheiding in te dammen en te kanaliseren. Zo'n brief was een officieel document dat iemand onder getuigen moest invullen. Voor de weggestuurde vrouw betekende zo'n brief een vrijwaringsbewijs zodat ze niet van overspel kon worden beschuldigd. Duidelijk is hier ook dat zo'n scheidingsacte het huwelijk voor God niet ontbindt; pas bij

opnieuw trouwen blokkeer je de weg terug. Scheiding na overspel blijft hier bulten beeld, omdat naar de wet van Mozes het huwelijk door overspel ontbonden moet worden door de doodstraf die op overspel staat.

- uit *heb onderwijs van Paulus* (1 Cor. 7):

In 1 Cor. 7:10 en 11 citeert Paulus een regel van Christus: 'een vrouw mag haar man niet verlaten en een man moet zijn vrouw niet verstoten'. Als het wel gebeurd is wijst Paulus aan dat ze dan ongehuwd moeten blijven of zich verzoenen. In andere situaties die zich in de zendingssituatie te Corinthe voordeden heeft Paulus geen speciaal gebod van Christus, omdat de Here Jezus zich daar niet expliciet over heeft uitgelaten. Wanneer een huwelijk niet verder kan omdat de ongelovig gebleven partij het leven met de Here onmogelijk maakt, kan de gelovige in een scheiding berusten. In zo'n situatie is de gelovige broeder of zuster niet 'gebonden' (1 Cor. 7:15): je bent dan niet meer gebonden aan je man en aan de huwelijksregel van 1 Cor. 7:10 en 11

Nu blijft er exegetisch verschil van mening over de uitleg van bovengenoemde teksten:

- heeft Jezus overspel wel zo duidelijk als echtscheidingsgrond aangegeven?
 - is de tweede echtscheidingsgrond niet eerder een uitwerking van Jezus onderwijs in een nieuwe historische kontekst?
 - hoever is de draagwijdte van het 'niet gebonden zijn'?
- Op liet kerkelijke spraakgebruik van twee geoorloofde scheidingsgronden is exegetisch nog wel wat af te dingen, toch blijven we als kerken - in de lijn van deputaten en synodebesluiten - deze algemeen aanvaarde hoofdlijn gemakshalve volgen.

Leusden over echtscheiding

De GS Leusden 1999 besluit de volgende uitgangspunten en richtlijnen te bieden ten dienste van kerkelijk beleid in echtscheidingszaken en ten dienste van een goede communicatie tussen kerkenraden terzake: (de wijzigingen ten opzichte van GS Berkel en Rodenrijs staan cursief)

Uitgangspunten

Het huwelijk is door de Here ingesteld. Deze hechte hand tussen man en vrouw mag niet door menschen verbroken worden (Gen. 2:24; Mal. 2:14-16; Mat. 19:3-9; 1 Kor. 7:10-11).

Echtscheiding is een ernstig kwaad, dat zoveel mogelijk voorkomen en bestreden moet worden.

2. Overspel maakt inbreuk op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw. Wanneer verzoening van deze zonde en herstel van de geschonden verhouding niet mogelijk zijn, kan de trouweloos behandelde echtgenoot echtscheiding aanvragen (Mat. 5:32; Mat. 19:9; 1 Kor. 6:16-18; Hebr. 13:4); een nieuw huwelijk is dan geoorloofd en kan kerkelijk bevestigd worden.
3. Is er sprake van een ongelovig partij die de ander wil verlaten, dan mag de gelovige om dit te voorkomen niet het geloof en de liefde tot de Here ten offer brengen. Verlating omwille van het geloof (religionis causa) is een grond om in scheiding te berusten (1 Kor. 7:12-16).
4. *Er zijn ook andere ernstige vormen van zonden tegen een Gods geboden waardoor het huwelijk fundamenteel wordt aangetast. Er valt geen algemene regel te geven om te beoordelen in hoeverre zulke zonden een grond vormen om in een echtscheiding te berusten.*
5. *Met betrekking tot echtscheiding op ongeoorloofde gronden geeft de Schrift de duidelijke regel dat de weg naar een nieuw huwelijk gesloten is (1 Kor. 7:10, 11).*

De GS Berkel en Rodenrijs 1996 (Acta art. 47) bespreekt uitvoerig in een commissierapport het deputatenrapport en komt na moeizaam overleg tot het vaststellen van 4 uitgangspunten en 6 richtlijnen, die gebaseerd zijn op twee gronden:

1. Het *is* zinvol hetgeen vanuit de Schrift duidelijk is ten aanzien van echtscheiding en tweede huwelijk als uitgangspunten van kerkelijk beleid te formuleren;

2. Zowel de kerkenraden als betrokken gemeenteleden zijn gebaat bij richtlijnen, die eenheid in beleid ten aanzien van echtscheidingszaken kunnen bevorderen.

De 4 uitgangspunten gaan over zaken die naar het oordeel van de synode duidelijk uit Gods Woord kunnen worden afgeleid en die onder ons niet omstreden zijn. De 6 richtlijnen beogen zoveel mogelijk eenheid in kerkelijk beleid na te streven, wanneer er verschil van inzicht is tussen kerkenraden en gemeenteleden of tussen kerkenraden onderling. Over eerder genomen synodebesluiten doet de GS Berkel en Rodenrijs 1996 geen uitspraak; in grote lijnen gaat men verder in het spoor van voorgaande synodebesluiten.

Kritiek op Berkel

De kritiek op deputaten komt goeddeels als kritiek op Berkel terug. Op de GS Leusden liggen bezwaarschriften van kerkenraden, gemeenteleden en van de PS Utrecht, die om revisie vraagt van uitgangspunten en richtlijnen. Hoe komt het dat de besluiten van Berkel niet overal positief ontvangen werden?

Men vindt dat deze synode het oprukkende kwaad van de scheiding te weinig indamt en teveel ruimte geeft aan gemeenteleden

om te scheiden en te hertrouwen. Cruciaal punt in de kritiek is de analogiecdenering in verband met kwaadwillige verlating omdat dit gevolgen heeft voor de weg naar een tweede huwelijk. De Berkelse synode rekt de kwaadwillige verlating op en ijkt dit officieel als een tweede grond voor scheiding. Dit is een nieuw beleid vergelijken de GS Middelburg 1933 en maakt het gemeentelieden makkelijker dan voorheen deze grond voor hun scheiding aan te voeren. De gewenste eenheid in kerkenraadsbeleid wordt niet bereikt omdat er geen eenstemmigheid bestaat over kwaadwillige verlating en de strekking van het 'niet gebonden zijn' in 1 Cor. 7: 15.

Renovatie van Berkel

De GS Leusden 1999 staat vervolgens voor de zware klus deze stevige bezwaren te wegen.

Nu is dat niet eenvoudig.

Een synode moet natuurlijk duidelijkheid scheppen en zal aan de andere kant terughoudend zijn: een synode kan b.v. niet de uitleg van omstreden Schriftplaatsen bindend opleggen.

Vrijheid van exegese blijft een groot goed. Een synode mag niet boven de Schrift binden en moet daarom bij omstreden uitleg een bepaalde ruimte open laten.

Er blijft een spanningsveld tussen wat een synode wel en niet kan leggen. Mee hierdoor zal de een het een (te) ruim beleid vinden en de ander juist te strak of te moeilijk hanteerbaar.

Daar komt nog iets bij: de kwestie van echtscheiding is zelf een uitermate weerbarstige materie, die je niet met een paar richtlijnen in de greep krijgt.

Het uiteindelijke resultaat van Leusden 99 is een *renovatie* van Berkel 96 geworden.

Aantrekkelijk was de optie om iets totaal nieuws te doordenken en op te zetten, maar daar is een

Richtlijnen

1. De synode (van Berkel en Rodenrijs 1996) adviseert de kerkenraden het studierapport van deputaten (zie Acta GS Berkel en Rodenrijs 1996, bijlage IV) en het commissierapport (idem, bijlage V) zorgvuldig te overwegen.
2. Wanneer een scheiding zich voordoet in het huwelijk van kerkleden, zal de kerkenraad zijn herderlijke zorg voor de betrokkenen gestalte geven in troost, bemoediging en vermaan. Indien de kerkenraad op basis van gesprekken met betrokken partijen zich een oordeel vormt over de situatie, zal dit oordeel geargumenteerd in de notulen worden vastgelegd.
3. Wanneer een zaak niet helder vanuit de Schrift bewezen kan worden, mag een kerkenraad niet de gewetens binden.
Blijft tussen de kerkenraad en de betrokken gemeenteleden *in de speciale situaties onder uitgangspunt 4 genoemd*, verschil van inzicht bestaan over de vraag of echtscheiding en/of een tweede huwelijk geoorloofd is in het licht van Gods Woord, dan zal de kerkenraad naar artikel 41 KO advies vragen aan de classis.
4. Bij vertrek van (één van) de betrokkenen naar een andere gemeente wordt aan de kerkenraad aldaar beknopt de informatie verstrekt die noodzakelijk is voor de overdracht van de ambtelijke zorg. Voordat de andere kerkenraad wordt ingelicht, zal de betrokken broeder en/of zuster op de hoogte worden gesteld van de inhoud van deze informatie.
Is de echtscheiding een feit geworden, dan wordt op de attestatie vermeld: "deze broeder/zuster is gehuwd geweest. Het huwelijk werd op (datum) ontbonden door echtscheiding.
Hij/zij was op dat moment lid van de Gereformeerde Kerk te ..."
Indien een kerkenraad nadere informatie nodig heeft,

met name ter beoordeling van een eventuele nieuwe huwelijksluiting, zal hij **met** medeweten van de betrokkene zich wenden tot de raad van de in Je attestatie genoemde kerk.

5. Overleg zal plaatsvinden tussen kerkenraden die met dezelfde huwelijksbreuk en echtscheiding te maken krijgen. De resultaten van dit overleg zullen schriftelijk worden vastgelegd.
- h. Indien zich tussen de betrokken kerkenraden een verschil voordoet in de beoordeling van een huwelijksbreuk en zij tot verschillende oordelen komen ten aanzien van tucht-oefening en/of kerkelijke bevestiging van een nieuw huwelijk, zal aan de classis van de kerk die in de betreffende zaak een beslissing moet nemen, advies worden gevraagd.

synode niet de aangewezen plek voor. Dit is meer iets voor deputaten die er rust voor krijgen om er een paar jaar op te studeren.

Geen nieuwbouw dus, maar hier en daar verbetering en aanvulling. De meeste bouwstenen van studiedeputaten en Berkel kunnen we blijven gebruiken.

De GS Berkel en Rodenrijs 1996 spreekt in de vier uitgangspunten sober en summier maar bindt niet strakker dan de Schrift doet. Uitgangspunten zijn per definitie nooit uitputtend; het komt aan op zorgvuldige hantering in een complexe situatie.

Wel zouden onderdelen in de uitgangspunten sterker en explicieter verwoord kunnen worden

- de echtscheiding op niet geoorloofde gronden met verwijzing naar 1 Cor. 7 : 10 en 11 komt slechts impliciet aan de orde in uitgangspunt 1
- over de onontbindbaarheid van het huwelijk kan meer gezegd worden
- de noties over het feit dat God

de echtscheiding haat en als ernstig kwaad ziet staan wel in het rapport maar niet in de uitgangspunten.

Er komt een vijfde uitgangspunt bij, waar we duidelijkheidshalve nog eens vastleggen:

'Echtscheiding is een ernstig kwaad dat zoveel mogelijk voorkomen en bestreden moet worden'.

We blijven dus in dezelfde structuur: het kerkelijk geijkte en algemeen aanvaarde stramien van twee 'bijbelse' gronden voor scheiden: overspel en kwaadwillige verlating.

Wel spreken we voortaan niet meer over vormen naar analogie van kwaadwillige verlating, maar over 'vormen van zonden tegen één van Gods geboden die het huwelijk aantasten'.

Kwaadwillige verlating

De GS Leusden 1999 heeft zich beraden over deze term en vooral over het spraakgebruik: 'andere vormen van kwaadwillige verlating'. Deze term is op zich genomen geen bijbelse term en kan makkelijk een eigen leven leiden als tweede grond.

De kritiek op Berkel was b.v. dat men deze term te veel oprekt en er een container-begrip van maakt. Via de analogiserendering kon men heel veel situaties op deze tweede grond terugbrengen. Paulus schrijft er in 1 Corinthhe 7: 12 - 15 over.

Hel gaat duidelijk om een specifieke situatie: een gemengd huwelijk in een zendingssituatie. De één is christen geworden en de ander is (nog) ongelovig gebleven.

Hoe moet een christen in zo'n moeilijke situatie dan met zijn huwelijk omgaan (vgl. ook 1 Petrus 3 : 1,2)?

De pas bekeerde kan wel eens voor de keus komen te staan: met m'n partner meegaan en het huwelijk in stand houden of de

band met Christus vast houden! Paulus wijst er op dat de christen er op uit moet zijn zijn/haar huwelijk met de ongelovige zo goed mogelijk te bewaren. Wanneer de ongelovige er niet in bewilligt dat de christen-partij een nieuw leven is begonnen en de band terwille van het geloof wil verbreken, laat hij of zij dat dan maar doen. Paulus legt het initiatief dus bij de ongelovige partner. Belangrijk is dan vers 15:

'Maar indien de ongelovige haar verlaat, laat hij haar verlaten. De broeder of zuster is in dit geval niet gebonden'.

Hel gaat hier dus om verlaten (omwille van het geloof) en over het niet langer aan elkaar gebonden zijn. Omdat we hier met een uitzondering op de regel van 1 Cor. 7 : 10 en 11 te maken hebben mogen we concluderen dat iemand, die terwille van Christus zijn/haar huwelijk verliest, niet ongetrouwd hoeft te blijven.

Wanneer we naar analogie van 1 Cor. 7 : 12 - 16 over verlating spreken moeten we het punt van overeenkomst wel vasthouden: de botsing tussen geloof en ongelooft waardoor de gelovige gedwongen wordt te kiezen tegen God of waardoor het een christen moeilijk of onmogelijk wordt gemaakt naar Gods wil te leven en kinderen christelijk op te voeden.

Wanneer we dit springende punt in de vergelijking loslaten krijgen we de situatie dat de kwaadwillige verlating een eigen leven gaat leiden en steeds meer opgerekt wordt. De deputaten die aan Berkel 96 rapporteerden omschrijven kwaadwillige verlating tamelijk algemeen: 'zich in leer of leven ongelovig/onchristelijk gedragen', met accent op *kwaadwillig*.

In het Rapport over echtscheiding ter vergadering van de GS Leeuwarden 1920 staat: 'dat de

man zonder echtscheiding aan te vragen zijn vrouw verlaat. apart gaat wonen en alle huwelijksge-
meenschap met haar verbreekt', met accent *werkelijk verlaten*. De GS Leusden 1999 is van mening dat GS Berkel en Rodenrijs 1996 op dit punt een correctie nodig heeft. De Berkelse synode laat namelijk een preciese omschrijving van kwaadwillige verlating achterwege en begrenst de analogieredenering niet voldoende.

Leusden heeft op dit punt Berkel willen corrigeren omdat het kunstmatig wordt om aan allerlei redenen het label 'verlating' te hangen.

Ondertussen hebben we het dan over heel andere zaken dan die in 1 Cor. 7 zijn bedoeld.

De term 'kwaadwillige verlating' hoeven we niet te laten vallen, maar dit kerkelijk spraakgebruik is er wel meegediend dichtbij de specifieke kontekst van 1 Cor. 7 te blijven.

In uitgangspunt 3 heeft de Leusder synode de verlating inhoudelijk ingeperkt door te spreken over 'verlating omwille van het geloof' als een grond om in een scheiding te berusten.

Hier zit dus wel het element in van een onchristelijke houding die zo dominant wordt in een huwelijk dat het de gelovige partner (die trouw blijft aan Christus) moeilijk ja onmogelijk maakt de Here te kunnen dienen.

Ernstige vormen van ronden

Terwille van de duidelijkheid kunnen we allerlei ontwrichting in het huwelijk niet meer ruhriceren bij kwaadwillige verlating. Waar moeten we die realiteit, waar we tegen aan lopen, dan wel onderbrengen?

Je kunt het brengen op de Roemer van gebrokenheid, duurzaam

me ontwrichting, verstoorde en uitzichtsloze relaties.

De Leusder synode heeft er een andere term voor gesmeed: 'ernstige vormen van zonden tegen één van Gods geboden waardoor het huwelijk fundamenteel wordt aangetast'.

We denken hierbij met name aan de tweede tafel van de wet, aan het gebod om elkaar lief te hebben. We denken aan meer dan alleen zonden tegen het zevende gebod.

Incest is in feite vorm van overspel, wanneer we overspel omschrijven als een seksuele relatie van een getrouwde met een ander dan de eigen partner.

Geestelijke terreur, lichamelijke mishandeling en seksuele intimidatie zijn 'vormen van haat' die het liefdegebod als het fundament onder het huwelijk kapot maken. In de uitleg van het zesde gebod wijst zondag 40 HC ons er op dat alle afgunst, haat, toorn en wraakzucht de *wortel* van de zonde (nl. het doden) vormen en voor God gelden als doodslag: het daadwerkelijk doden is een topje van de ijsberg.

Zo mogen we ook bij de uitleg van het zevende gebod een bepaalde gelaagdheid onderscheiden.

Het gaat hij dit gebod om meer dan alleen overspel of kwaadwillige verlating: zondag 41 HC noemt alle (vormen van) onkuisheid, onreine daden, gebaren, woorden, gedachten begeerten.

Sexuele ontsporingen en intimidaties, misbruik, pervers gedrag, pornoverslaving zijn te typeren als 'wortels van echtbreuk' die door God vervloekt zijn en het huwelijk kunnen breken.

Nu kan een synode geen algemene regel geven om te beoordelen in hoeverre ernstige misdragingen daadwerkelijk een grond vormen om in een scheiding te berusten (zie uitgangspunt 4).

Welke zonden zijn dat dan en in

Gronden:

1. uit de revisieverzoeken is gebleken dat bepaalde formuleringen van de uitgangspunten en richtlijnen van de GS Berkel en Rodenrijs 1996 vragen oproepen en niet eenduidig zijn;
2. terwille van de duidelijkheid moei uitgangspunt 1 explicieter en vollediger worden gemaakt;
3. de term 'andere vormen van kwaadwillige verlating' in uitgangspunt 4 is rekbaar, kunstmatig en niet adequaat, waarbij de analogie-redenering niet begrensd wordt;
4. richtlijn 3 behoeft meer duidelijkheid.

welke vorm is het ernstig genoeg?

Dat zullen ambtsdragers ter plekke moeten onderzoeken. Zij moeten elke situatie beoordelen: is een bepaald gedrag en verharding daarin zo ernstig dat een huwelijk wel moet stranden? Belangrijk is ook te onderzoeken of het zondig gedrag voortkomt uit onwil, onmacht, verslaving, ziekte, psychische ontwrichting. We kunnen met elkaar aanwijzen hoe funest bepaalde zonden zijn waardoor je huwelijk verwoest kan worden.

Concrete zonden aanwijzen en bestrijden doe je dan om zondaren te redden, om een huwelijk te redden.

De terugweg naar Christus en naar elkaar in berouw, bekering en verzoening blijft altijd de eerste opdracht.

Wie gaat hier niet onderuit?

Met de geboden naakt God ons in het hart. Hij ontmaskert wat wij in ons denken en willen allemaal uitbroeden aan kwade overleggingen. Hij haalt onze slechte verlangens en begeerten hoven in het tiende gebod (vgl. Zondag 44 HC). Wanneer we als

getrouwde man met meer dan gewone belangstelling naar een mooie vrouw kijken, hebben we in ons hart al echtbreuk gepleegd (Malt. 5:28). Wie van ons is dan ooit vrij van 'de zonde tegen liet zevende gebod'? Is het dan vreemd dat gemeenteleden wel eens 'vreemd gaan'? Wie zijn eigen kwetsbaarheid kent zal nederig zijn en voorzichtig oordelen over anderen. We zijn allemaal zondaars en struikelen allemaal - dit kan een doodoener worden waardoor we al te makkelijk toegeven aan de funeste doorwerking van het kwaad. 'Wie van u zonder zonde is werpe de eerste steen' mogen we niet als een leus hanteren om dan maar te zwijgen bij aanwijsbare zonden en verhardend gedrag, waardoor de een de ander in het huwelijk kapot maakt. We zullen als christenen met Christus vechten tegen alle zonden en ook protesteren tegen de inbraak van zonden, waardoor het huwelijk gekraakt wordt.

Breder perspectief

Uitgangspunt 4 is dus nieuw. Er valt meer te zeggen dan wat we in de twee echtscheidingsgronden zeggen. Het onderwijs van de Schrift moeten we breder nemen dan de bekende teksten uit Matteus 5 en 19 en 1 Cor. 7. Naasi deze bijbelpassages gaat het ook om wat de Schrift leert over het wezen, doel, fundament van het huwelijk. We moeten niet allerlei ontwrichtingen in het huwelijk bij kwaadwillige verlaten onderbrengen. Dat is niet alleen gekunsteld, het kan zelfs een biblicistisch trekje hebben: je moet je toch op een bijbeltekst kunnen beroepen?!

Het was een gebruikelijke en begrijpelijke manier van doen om antwoorden op ethische vragen te zoeken in bijbelteksten. De Schrift is toch doorslagge-

vend? Maar het risico van deze methode is er ook: je kunt de Schrift overvragen en je hebt niet overal bijbelteksten voor. We hebben er gewoon mee te maken dat zich veel meer en andere situaties voordoen dan in de bijbel expliciet beschreven zijn. Hier raken we een algemeen punt: hoe gaan we met de Schrift om in allerlei ethische vraagstukken? We zullen naast bijbelpassages ook kijken naar algemenere noties, lijnen, thema's uit de Schrift. Er is meer dan exegetisch nodig: voor een goede toepassing in de specifieke situatie van nu hebben we de wijsheid van de Geest nodig, terwijl we rekening houden met een samenspel van allerlei factoren (cultuur, tijd, kontekst, maatschappelijke ontwikkeling, specifieke nood j. Prnf. Douma heeft in zijn ethische bezinningen duidelijk en overtuigend deze weg aangewezen. Op de Leusder synode speelden deze interessante hermeneutische vragen ook een rol bij de besluitvorming rond de zondag. Aan de nieuwe deputaten echtscheidingszaken is in dit verband een speciale opdracht gegeven: 'onderzoek te doen naar de hermeneutische vragen rond scheiden en hertrouwen in een breder perspectief'.

Nieuw beleid?

Rond overspel als echtscheidingsgrond is binnen de kerken altijd eensgezindheid geweest. Wel bleef er altijd onenigheid over de uitleg en toepassing van 1 Cor. 7 : 12 - 15. Vandaar dat de gereformeerde kerken over 'de kwaadwillige verlaten' geen principiële uitspraak hebben gedaan: ze hebben het niet afgekeurd en niet goedgekeurd. De GS Middelburg 1933 besloot geen uitspraak te doen over de vraag of kwaadwillige verlaten een voor God geldige reden is. Voor deze synode blijft in feite

overspel als enige grond voor scheiding staan.

De tweede grond van verlaten is tot aan de GS Berkel en Rodenrijs 1996 nooit kerkelijk vastgelegd - evenmin is ooit uitgesproken dat er slechts één grond voor scheiden bestaat. De GS Berkel 1996 ligt wel in het verlengde van de GS Middelburg 1933, maar gaat een stapje verder:

- in uitgangspunt 3, waar verlaten omwille van het geloof een grond is om in scheiding te berusten
- in uitgangspunt 4: 'Over de vraag in hoeverre andere vormen van kwaadwillige verlaten beoordeeld kunnen worden analoog aan de situatie, die de apostel Paulus in 1 Kor. 7 : 12 - 16 beschrijft, bestaat geen eenstemmigheid'.

Let op het verschil: in Middelburg 33 is er geen eenstemmigheid over kwaadwillige verlaten zelf als grond, in Berkel 96 is er geen eenstemmigheid over beoordeling van analoog situaties van kwaadwillige verlaten. Hierin is inderdaad een nieuw kerkelijk beleid ingezet.

De synode legt officieel vast wat reeds lang algemeen kerkelijk aanvaardbaar was en ook de praktijk was. Dat is begrijpelijk en wettig. Sinds Middelburg 1933 is de maatschappelijke kontekst en problematiek rond seksualiteit zodanig veranderd dat nieuw beleid dat rekening houdt met eigentijdse noden en vragen alsook met de ontwikkeling van de burgerlijke wetgeving onontkoombaar is.

Ds. P.J. Trimp is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hardenberg

... en met machtigen zal hij de buit verdelen... Jesaja 53,12

M meditatief

De straten kleuren oranje. Want het is koningin-nedag geweest. En we leven wel onder de mach-tige vlag van Europa. Maar "wij houden van Oran-je". En daarom is en blijft het dit jaar "oranje boven". Want het wordt 'Euro 2000'. We leven in een Oranje-intermezzo: tussen de dag van de koningin en de dagen van 'koning voetbal'.

Intermedium

Ook kerkelijk leven we in een intermezzo: de dagen tussen Pasen en Hemelvaart. En die hebben geen stemming zoals de 'donkere dagen voor Kerst' of 'de vastentijd'. Maar ze zijn voor ons wel gekleurd. Door de Here Jezus. Hij stond op om op te varen. Hij is dus het intermedium van Pasen en Hemelvaart. Jezus is zelfs de Persoon die de verbinding tussen aarde en hemel herstelt. Hij is dé 'Intermedium': Hij is de Middelaar tussen God en mens. Hij is dan ook de inhoud van kerkelijk leven tussen Pasen en Hemelvaart. Ons kerke-lijk intermezzo heeft de kleur van ons Intermedium: Wie is deze die opstond uit het graf en voorging naar de hemel?

Profetie

We weten maar weinig van Jezus' veertig-dagen-tijd. Johannes ver-telt dat hij nog boeken vol had kunnen schrijven. Maar na Pasen blijft het bij verschijningen, een wandeling naar Emmaüs, de gang naar Galilea, een ontbijt aan de oever van het meer. En toch: wat we weten, spreekt boekdelen. Want Hij sprak tot zijn discipelen over al wat het koninkrijk Gods betreft, schrijft

Lucas. De tijd tussen rotsgraf en Olijfberg was dus een intermezzo vol profetie. Jezus Christus gaf onderwijs over wat komen moest. En uitleg van wat gebeurd was "naar de Schriften". Dus moet het in die tijd wel vaak over Jesaja 53 zijn gegaan, denk ik dan. Waar staat nou zwarter op wit dat de Christus moest lijden? En wat leert je meer over de Middelaar dan die vierde profetie over de knecht? God maakte Hem tot Intermedium... om ons met zich te verzoenen!

Buit

En omdat Hij de ongerechtighe-den van velen heeft gedragen om hen rechtvaardig te maken... zal Hij met machtigen de buiten ver-delen. Ja, dat is dus ook Jesaja 53. Maar zover kom ik dus meestal niet. Ja, ik lees het hoofdstuk wel uit. Maar dan weet ik weer van zijn slachting als een Lam. En van onze dwalingen als schaa-p. Maar buit? Winst na een machti-ge overwinning? Ja, overwinning: na Goede Vrijdag kwam Pasen. Ja, machtig: na de opstanding kwam de hemelvaart. Maar buit? Te verdelen winst? Die paar dis-cipelen soms? Die trouwe vrou-wen? Die eerste gemeentes? Die dovende kandelaars? Die ver-scheurde kerk? Dat christelijke

land in de ban van koning voet-bal? Dat onbestemde kerkelijke leven tussen Pasen en Hemel-vaart?

Verwachting

Als ik denk aan de Here Jezus, denk ik terug. Ja, je kijkt ook wel naar boven. En we vierten ook jaarlijks zijn komst naar beneden. Maar ik denk nu vooral terug. Aan lijden en opstanding. Aan woord en uitleg. Aan vervulling en profetie. Maar Jesaja 53 wekt dus ook verwachtingen! Als Jezus die knecht is, ziet Hij dan nako-melingen? Heeft het voornemen des Heren door zijn hand voort-gang? Krijgt Hij deel onder velen en verdeelt Hij met machtigen de buit? Welke velen? Welke mach-tigen? Maar vooral: ik raak nieuwsgierig wat die buit is! De elven? De twaalfde man? Die 120 volhardend in het gebed? Die 3000 zielen van de eerste Pinksterdag? De dertiende apos-tel die veel volken tot discipelen maakte? Of is de kerk Jezus' buit? De wereld soms? Ikzelf misschien?

Intermezzo

De tijd tussen Pasen en Hemel-vaart is een intermezzo vol profe-tie. Gewoon kerkelijk leven dat luistert naar de schriften en oefent in verwachting. En al lezend raak je in de ban van Koning Jezus. En dat geeft kleur aan je leven: Jezus heeft je buit gemaakt.

Ds. J.A. Schelling is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeven-bergen.

Eens zette God een kandelaar neer, onder zijn volk. Het was de uitdrukking van zijn heerlijkheid, waarvan het licht over zijn kinderen begon te stralen. Er was nog een voorhangsel dat scheiding maakte tussen God en mensen, tussen heerlijkheid en zondigheid. Het duister van de zonde zou het licht van God niet kunnen of mogen bederven. Maar intussen begon het goddelijk licht al wel het donker te doorbreken, Geweldige zeggingskracht! God richt de gedachten van zijn kinderen op zijn licht, op de uiteindelijke ontmoeting daarin. Door de verzoening van de zonden ligt de weg open, Ja, dit is het doel van de verzoening, van de altaren die toen alsmaar rookten, Jezus brengt je tot God.

Wandel in het licht

Op die manier kan de Schrift ons aansporen om te wandelen in het licht. En om dat te ervaren als het ontvangen van een groot, onverdiend geschenk. Soms lijkt het, alsof het helemaal geen geschenk is. Alsof je liet zelf moet bewerken door een zonde-loos leven. Met als gevolg, dat het licht op grote afstand komt te staan. En dat we er misschien voor vluchten, in stilte. Want wie kan zo voortreffelijk leven, dat alles het licht kan verdragen? Deze schroom is heugrijpelijk, maar daarom nog niet goed. Want we steken zelf het licht niet aan in ons leven. God wil bij ons zijn, uit zijn eigen beweging. Nu worden we genodigd in zijn nabijheid te leven, te werken en te spelen, te lachen en te huilen: alles vlakbij Hem. Wandel in het licht verdien je niet. Je bereikt het niet. Je ver-

werft het niet. De kandelaar is het altaar niet. Op het altaar wordt betaald. Jezus verzoent. Daardoor kan de kandelaar zijn licht verspreiden, zelfs over een volk dat nog steeds zondig is. Lees Joh.1:5-2:2, hoe zondaren wandelen in het licht, terwijl ze niet moelen ontkennen dat ze nog steeds vergeving nodig hebben. Maar intussen schijnt het licht al wel over ieder die tot God nadert. Hij zelf is mijn licht en mijn heil (Psalm 27).

Wandel door het licht

De kandelaar was bezaaid met knoppen en bloesems van de amandelboom. Allemaal van louter goud (Ex.25). Met zijn zeven armen en al die hloemkelken en knoppen leek hij wel een vroeg-bloeiende boom. Inmiddels weten we, uit de Openbaring aan Johannes (hfst.1), dat die kandelaar de

gemeente typeert, en zo ook het gemeentelid. Kijk eens goed naar die kandelaar, en zie dan jezelf daarin terug. Vol knoppen die nog zullen opengaan, en bloesems die vruchten zullen worden. Heel beloftevol!

Geen mens zal naar die kandelaar hebben gekeken op een negatieve manier, zo van: 'wat zitten daar weinig vruchten aan', of 'waarom zijn al die knoppen nog niet open?'. Toch zijn we wel geneigd zo naar elkaar en naar onszelf te kijken. De volmaaktheid nemen we dan tot uitgangspunt en alles wat minder is (en dat is nogal wat) is negatief, schuldig, tekortschietend, verwijtbaar, enz.

En zeker, dat is schuldig. Hel roept dagelijks om verzoening. Maar als wij daarom vragen en die van onze Heiland ontvangen is daarvan wel het gevolg, dat God ons ziet als beloftevolle mensen.

We leren zien, dat het goddelijk licht niet alleen **over** ons schijnt, maar ook **in** ons. Het verlicht onze gedachten, onze harten en heel ons innerlijk leven. We **gaan** leven, niet alleen in het licht, maar vooral ook door het licht. Dat lukt nog niet goed, veel zit nog in de knop. Maar ze is het er wel, geweldig waardevol en vol toekomst.

De kandelaar zegt iets over God, in het bijzonder over de Heilige Geest. Zijn licht komt over ons en in ons. Tegelijk laat God ons in de kandelaar zien, wie wij daardoor zijn en worden. Eén en al ontluikend leven.

*Laat stralen voor uw aangezicht ons nieuwe leven door **her** licht.*

Gemeente zijn

Zo kun je dus ook de gemeente bekijken. De kandelaar is de gemeente, zegt Jezus tegen Johannes. Aan de gemeente mankeert van alles, en het is trend om dat te benadrukken. Wel kun je heel verschillende geluiden horen als je vraagt, wat er dan ontbreekt of verkeerd gaat. Je zou dan haast denken dat er alleen maar zorgen en tegenstrijdigheden zijn. Kijk dan nog maar eens goed naar die kandelaar. Hij is niet ver ontwikkeld. Knoppen zitten nog dicht, bloesems zijn nog geen vrucht. Zo is dit IJcvcn, zolang we nog niet het volle licht ontvangen. Maar het is wel een buitengewoon positieve, hoopvolle aanblik. Er is teken van leven, en zelfs een begin van bloei, daar waar geen enkel leven meer was. Er is licht in het donker, geloof in zondige gedachten en liefde in harten van steen. Er is een zoeken van God, een begin van toewijding, nog niet volmaakt maar wel een hartelijk verlangen. De uitdaging zal zijn, om dat in elkaar te ontdekken. En om dan zo naar elkaar en naar de kerk te kijken. Hoopvolle gemeente! Gefeliciteerd als je bij haar mag horen.

Lichtdrager in de wereld

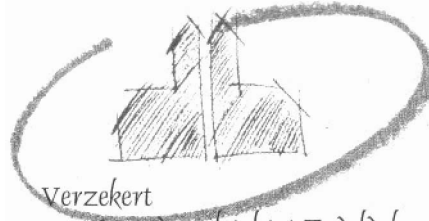
Op die manier is het niet te hoog gegrepen om een echte lichtdrager te zijn. Je hoeft dat niet te bereiken of te verwerven. Je hoeft nergens licht aan te steken. Nee, de geloofskunst is om het goddelijk licht op te vangen, je daarin te verhlijden en dat niet te verbergen. God steekt de kandelaar aan. Hij maakt ons tot dragers van het licht, het licht voor de wereld. Het enige wat Hij van ons verwacht is, dat wij dat niet onder een omgekeerde emmer zetten.

Dat we onszelf niet camoufleren in een donkere omgeving. Dat kan niet teveel gevraagd zijn. Toen God woonde in een tabernakel onder zijn volk Israël, wist de hele wereld dat daar iets bijzonders gebeurde. In goede tijden was er onder de Joden ook een diep besef van vrije gunst. 'Wie zijn wij, dat wij in zijn licht mogen leven? Laten alle volken dit mogen zien...!' (Psalm 67). Dat is geen houding dat wij wat moeten doen, maar het verlangen dat andere mensen in ons leven en in de gemeente gaan zien wat God doet. Dat verlangen drijft ons naar hen toe en geeft ons een open houding in allerlei ontmoetingen. Af en toe kan dat best spannend zijn. De vijandschap loopt te hoop tegen de kerk. Onze strijd is tegen de machten van de duisternis, die het licht willen doven. Maar Johannes zag temidden van de kandelaren de Heiland in zijn heerlijkheid. Hij die alles in zijn hand houdt, de wereld en haar geschiedenis. Hij durft het aan de kandelaar temidden van het wereldgebeuren te zetten. 'Vrees niet. Ik ben met u, al de dagen'.

In zijn hand zijn we een geschenk voor onze omgeving, als gelovige persoonlijk en als gemeente samen. Een zaak van voortdurend gebed, en de verhoring daarvan. Geef dat **ons nieuwe leven is een lichtpunt in de duisternis**.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

donatus

Verzekert
van Avondmaalstaf tot Zadel en dak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel. Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden. Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

OPNIEUW: ETHIEK TUSSEN MOZES EN CHRISTUS

R.T. te Velde

achtergronden

Ik ben blij dat dr. R.D. Anderson heeft gereageerd op mijn artikelen over "Christelijke ethiek tussen Mozes en Christus". Het ging mij er om, het gesprek aan te gaan over de manier waarop de Heilige Schrift moet functioneren in de bezinning op ons handelen, in dat kader stelde ik aan dr. Anderson een paar vragen betreffende de achtergrond van zijn artikelen over doodstraf en echtscheiding, Het spijt mij als ik, tegen mijn bedoeling in, de indruk gewekt heb dat ik dr. Anderson persoonlijk wilde aanvallen of in een hoek plaatsen.

Over het fundamentele uitgangspunt verschillen dr. Anderson en ik niet van mening: de Heilige Schrift is de norm voor ons geloof en ons handelen, omdat zij het Woord van God is. Als ik vervolgens een aantal vragen stel over hoe wij dan de Schrift moeten verstaan, welke factoren, gedachten en uitgangspunten daarbij een rol spelen, is het beslist niet mijn intentie om dat eerste uitgangspunt onderuit te halen. Ik ben ervan overtuigd dat juist een heldere verantwoording over die vragen kracht kan bijzetten aan de belijdenis van de Schrift als Gods gezaghebbende Woord, om het even scherp te stellen: wie de bijbel woord voor woord wil aanvaarden, maar geen rekening houdt met wat de Schrift zelf zegt over de kern van haar boodschap, over de voortgang in de geschiedenis van de openbaring, over het werk van de Heilige Geest in de gelovigen, doet ondanks zijn goede bedoelingen aan de Schrift geen recht. Om die reden vind ik gesprek over deze zaken heel belangrijk en wilde ik graag van dr. Anderson iets meer weten over zijn standpunten ten aanzien van deze kwesties,

tussen de "morele" en "burgerlijke" wetten. In zijn voorafgaande artikelen was mij dat niet helemaal helder geworden. Ik kreeg daar de indruk dat de uitleg van detailwetten toch vrij rechtstreeks tot morele voorschriften voor vandaag leidde. Anderson laat nu zien dat hij langs een meer indirecte weg tot toepassing van allerlei detailwetten wil komen.

2. Ik ben het van harte eens met wat Anderson schrijft over het belang van het verstaan van de oudtestamentische wetten. Inderdaad vertellen de wetten van het Oude Testament ons niet alleen wat het volk Israël moest doen en laten, maar ook en vooral Wie de God van Israël is. In feite beoog ik niet anders dan een toespitsing van die gedachte in de zin van art. 25 NGB: dat de waarheid en inhoud van de oudtestamentische wetten in Jezus Christus ligt. In Wie zij hun vervulling hebben. Christus is immers de volkomen openbaring van God zelf; de God van Israël is de Vader van Jezus Christus. Ik deel volstrekt Andersons afwijzing van een marcionieïsche scheiding tussen de God van het OT en de God van het NT. Ook vind ik het, tegen alle dopers denken in, van groot belang om te zien dat God ook bemoeienis heeft met het alledaags leven en dat Hij ook dat leven van alledag door zijn genade verlost en vernieuwt. Het Oude Testament drukt ons dat op het hart.

3. Dr. Anderson stelt nu expliciet dat het verschil tussen de cultuur van toen en de cultuur van nu van belang is voor de toepassing

Verheldering

In een aantal opzichten verduidelijkt dr. Anderson in zijn reactie zijn opvattingen. Daardoor

komen we vermoedelijk dichter bij elkaar uit dan het aanvankelijk leek.

1. Dr. Anderson maakt nu duidelijk, wat voor hem het verschil is

van gegevens uit de bijbel. Ook maakt hij duidelijk dat de detail-exegese van oudtestamentische wetten *een* bijdrage is aan de christelijke ethiek. Anderson ziet voor *zijn* bijdrage een plek in de eerste fase van het gesprek. Het is goed om samen vast te stellen dat er dus in dat gesprek nog meer aan de orde kan komen.

Blijvend verschil

Op een aantal punten blijf ik met dr. Anderson van mening verschillen. Het gaat dan om het onderscheid in de wet, de interpretatie van de Bergrede, en het spreken over principes.

- Onderscheid?

Ik ben er niet van overtuigd, dat het onderscheid tussen morele – ceremoniële – civiele wetten helemaal past op de oudtestamentische wetgeving. Wat mij betreft is het feit dat dit onderscheid een lange traditie heeft geen verhindering om er een paar inhoudelijke vragen bij te plaatsen. In de aanduiding "moreel" mis ik het aspect, dat het in de geboden gaat om de directe relatie met de Here God. Het zijn op z'n minst óók godsdienstige, "religieuze" geboden. De typering van bijvoorbeeld de 10 geboden als "morele wet" heeft m.i. het risico dat we deze geboden zo losmaken van de Iersoon van God die ze geeft en uit de heilsgeschiedenis waarin ze een plaats hebben.¹ Ik vind het wat dat betreft jammer dat dr. Anderson bijvoorbeeld in zijn interpretatie van Jci. 7:21-23 direct overstapt van het "liorei naar Gods stem" op het "houden van de morele geboden". Je komt dat vaak tegen: de gehoorzaamheid aan God wordt dan meteen in de breedte getrokken tot het houden van de afzonderlijke geboden. Ik zou tegen dat procedé willen waarschuwen.

Ongemerkt kan zo het karakter van de Schrift als Zelfopenbaring van God vervlakken. Bovendien kunnen ten onrechte de "goede werken" de plaats van het geloof in het verkrijgen van het leil innemen. Ik blijf erbij dat dit risico het best vermeden wordt door alle gehoden (niet alleen de ceremoniële of symbolische) in betrekking tot Christus te zien.

- De Bergrede

Dr. Anderson keurt mijn interpretatie van Matth. 5:17-19 in nogal sterke hewoordingen af. Hij spreekt over een "theologiserende interpretatie" die aan de Bergrede onrecht doet. Ik begrijp niet goed waar dat "theologiserend" op slaat. Ik kan me eerder iets voorstellen bij de term "christologisch": ik probeer inderdaad de *uitspraken* van de Here Jezus te verstaan in nauwe samenhang met het *werk* dat Hij is komen *doen*.² Dit werk van Christus krijgt naar z'n aard een vervolg in ons leven als cliristen. Het is heel goed mogelijk om de geboden uit de Bergrede op te vatten in liet kader van de navolging van Christus: door achter Hem aan te gaan, zijn stem te gehoorzamen en ons geheel aan Hein toe te vertrouwen, krijgen wij deel aan het leven zoals God het bedoelt. Op een andere manier is dit te belichten vanuit Rom. 7 en 8. Paulus zegt daar: door de zwakheid van ons vlees kon de wet ons niet tot de volmaakte liefde tot God brengen. Juist de wet in haar diepgang zoals Jezus die in de Bergrede aanwees, toont onze onherroepe-lijke schuld voor God. Christus heeft in het menselijk vlees die schuld op zich genomen. Vervolgens wordt de eis van Gods wet toch in *ons* vervuld doordat wij niet meer naar het vlees wandelen, maar naar de Geest. Uiteindelijk komt het er dus toch van, van gehoorzaamheid aan Gods

geboden. De Bergrede is mijns inziens *allereerst* een programma voor Christus. en *vervolgens* ook het programma voor de vernieuwing van ons leven die God in ons bewerkt.³ Het middelaarswerk van Christus en de vernieuwing van de mensheid en de schepping horen in de verkondiging van het Koninkrijk der hemelen bij elkaar. Als dr. Anderson dit theologiserend wil noemen, mij best, maar ik zie niet in hoe hiermee onrecht wordt gedaan aan de Bergrede. Ik ben zelfs van mening dat er kortsluiting ontstaat als je dit alles *niet* overweegt bij het lezen van de Bergrede.

- Principes

Dr. Anderson spreekt enkele malen van "principes". Mijns inziens hanteert hij die term niet op een eenduidige manier. Zo noemt hij de "burgerlijke" wetten van het volk Israël een uitwerking van de morele principes die in de tien geboden zijn samengevat (principe-1). Vervolgens dient de uitleg van zo'n uitwerking ons weer met *principes* voor de concrete toepassing van Gods morele wet (principe-2). Hoe verhouden principe-1 en principe-2 zich tot elkaar? Als ze identiek zijn. waarom dan die omweg via de concrete detail-wetten? Dan zou je kunnen volstaan met de principes (principe-1) van de tien geboden. Als ze verschillen, waar komt principe-2 dan vandaan en is het wel verstandig om in beide gevallen de term *principe* te gebruiken?

Overblijvende vragen

Ten slotte blijven een aantal van mijn vragen aan dr. Anderson nog onbeantwoord, namelijk over zijn visie op het geheel van de Schrift, over zijn eigen opvattingen in relatie tot de theonomie-beweging en over de ver-

houding tot de belijdenisgeschriften.

- Visie op de Schrift

Dr. Anderson wil graag aan de hand van concrete exegeses van teksten discussiëren. Een belangrijk punt in mijn artikelen was, dat ik hem vroeg naar de achterliggende hermeneutiek in zijn Schriftgebruik. Die hermeneutiek kon ik in zijn eerdere artikelen niet expliciet vinden en die tref ik ook niet aan in zijn dissertatie, waarnaar hij nu verwijst. Nu, in zijn reactie, geeft hij wel op een aantal punten nadere informatie, maar andere zaken blijven ongenoemd. Het voornaamste punt is wat mij betreft de *eenheid* van de Godsopenbaring en het *verschil* tussen de oude en de nieuwe bedeling. Ik heb voorgesteld om eenduidig Jezus Christus als het centrum van Gods openbaring in Oude en Nieuwe Testament te zien. Als ik het goed zie, functioneert bij dr. Anderson heel nadrukkelijk Gods morele wet als constante in oud en nieuw verbond. Daardoor is bij hem de continuïteit tussen Oude en Nieuwe Testament op het punt van de wetgeving vanzelfsprekend. Ik kun mij niet aan de indruk onttrekken, dat Anderson met de discontinuïteit als gevolg van de komst van Christus minder goed raad weet. Zijn Schriftgebruik komt op mij wat nivellerend over: ik mis het heilshistorisch reliëf erin. Als Anderson stelt dat het nieuwe van het nieuwe verbond hierin ligt, dat Gods (morele) wet nu ook gerealiseerd wordt in het leven van Gods kinderen, is mij dat niet precies genoeg geformuleerd. Wanneer we de (morele) wet terugvoeren op het (religieuze) liefde-gebod uit het paradijs (zie **Blijvend verschil** punt 1 met voetnoot 1), wordt duidelijk dat het daarin ten diepste gaat om het eeuwig samenleven van God

en mens, waardoor God aan zijn eer komt en de mens de zaligheid geniet. Om dat ene hoogste doel te bereiken, gebruikt God in de heilsgeschiedenis verschillende middelen. Het Oude Testament maakt duidelijk dat de wet op zichzelf niet in staat is om dit eeuwige leven tot stand te brengen. Het Nieuwe Testament verkondigt de volkomen verzoening en vernieuwing door Jezus Christus en de Heilige Geest. Binnen die vernieuwing van ons leven krijgt opnieuw de wet een plaats, maar dan wel zo dat het hantieren van de wet nooit meer los kan staan van het besef dat Christus de wet voor ons vervuld en de vloek van de wet voor ons gedragen heeft. Om met het *Sola Scriptura* gezond te kunnen werken, is op dit fundamentele punt de juiste keuze nodig. Er ligt nog iets tussen de aanvaarding van de Schrift als Gods Woord en de uitleg van afzonderlijke teksten. Ook op dat tussenliggende gebied moet de gereformeerde theoloog rekenschap afleggen.

- Theonomie?

Anderson distantieert zich uitdrukkelijk van Rushdoony en de theonomie-beweging. Nu kan het zijn dat ik het mis had met het aanwijzen van het theonomistische denken als mogelijke achtergrond van Andersons artikelen. En ik geloof graag dat er relevante verschillen in opvatting zijn tussen dr. Anderson en diverse theonomistische auteurs. Er zijn ook *binnen* de theonomie-beweging punten waarover men hartgrondig met elkaar van mening verschilt. Toch kan dr. Anderson een zeker gevoel van onbehagen dat mij bij het lezen van zijn artikelen bekroop niet wegnemen. Ik vind het moeilijk om precies aan te geven waar dat onbehagen uit voortkomt. De manier waarop dr. Anderson de lijnen trekt van het Oude naar

het Nieuwe Testament heeft *toch* echt iets eigens ten opzichte van de werkwijze van bijvoorbeeld prof. Douma. Dit gaat verder dan verschil van mening over detail-exegese. Nu heeft prof. Douma of een "gangbare mening" natuurlijk niet het laatste woord. Maar als ik zo'n verschil signaleer, word ik nieuwsgierig en wil ik graag meer horen over het hoe en waarom. Bovendien heb ik de indruk dat de manier waarop dr. Anderson zelf de overgang maakt van de oudtestamentische naar de nieuwtestamentische gegevens, parallel loopt met het theonomistische axioma "oudtestamentische wetten blijven geldig tenzij ze in het Nieuwe Testament expliciet ongeldig worden verklaard". Speciaal in wal Anderson over de doodstraf schreef, wees ik een paar opvallende dingen aan, met name het "principe van de rechtzetting". Hij gaat daar nu niet op in. Waarom niet? In mijn eerste artikel haakte ik in op dr. Andersons opmerking: "Ik ben me ervan bewust dat mijn benadering van dit onderwerp iets anders is dan wat vaak aangenomen wordt". Opnieuw vraag ik dr. Anderson: kunt u die opmerking iets breder uitwerken?

- De belijdenisgeschriften

Een laatste vraagpunt blijft de verhouding tot onze belijdenisgeschriften. Dr. Anderson betoogt dat zijn visie in lijn is met de gereformeerde confessie, en hij brengt op zijn beurt de Catechismus tegen mij in stelling. Zijn bewering dat de Catechismus in zijn behandeling van de 10 geboden een "zuivere gebodsethiek" leert, overtuigt mij niet. Als je je tot vraag en antwoord 92-114 beperkt, lijkt het daar misschien op. Ik wil er echter op wijzen dat vraag en antwoord 86 als voornaamste reden voor het doen van goede werken noemt, dat *Chris-*

lus voortgaat met onze verlossing doordat Hij ons door zijn *Geest* vernieuwt tot zijn beeld. Van dat inzicht zijn ook de zondagen 34 t/m 43 afhankelijk. Vraag en antwoord 118 grijpt daarop terug: door de prediking van de 10 geboden leren wij a. onze zondige aard steeds meer kennen en onze gerechtigheid in Christus zoeken en b. ons inspannen en bidden om de genade van de Heilige Geest om vernieuwd te worden. De centrale vermelding van Christus en de Geest uit antwoord 86 komt dus in antwoord 115 weer terug. Mijns inziens is het niet goed mogelijk om de behandeling van de 10 geboden los te maken uit dat (soteriologisch) verband en te doen vervlakken tot "zuivere gebodsethiek". In de hantering van de belijdenisgeschriften is het dus in de eerste plaats van belang om op de grotere gehelen te letten. In de tweede plaats is er nog hinnen de ruimte die door de belijdenisuitspraken wordt afgebakend, nog volop gelegenheid om over wezenlijke zaken met elkaar te discussiëren. Naar mijn idee is de huidige discussie daarvan een voorbeeld.

Tenslotte

In mijn bijdrage aan de discussie ging het erom, aandacht te vragen voor de plaats die de Schrift heeft in de bezinning op de ethiek. Es is mij veel aan gelegen om het christelijke *handelen* in nauw verband te brengen met de kern van het christelijk *geloof*. Daarom verzet ik mij tegen een gebruik van Gods wet los van het inzicht in de vervulling door Christus.

Ik besef dat mijn opvatting nog om een nadere uitwerking en verantwoording vraagt. In de toekomst hoop ik daarvoor de gelegenheid te krijgen. Voor dit moment hoop ik dat deze discussie, behalve punten waarover

vei-schil van mening bestaat, ook voldoende aanleiding geeft om gezamenlijk te zoeken naar de wil van de Here voor ons leven in deze tijd. Als we daarin eensgezindheid en overtuigingskracht tonen, zal er een wervend getuigenis van uitgaan in ons steeds meer ontkerstende Nederland.

Drs. R.T. te Velde is AIO aan de Theologische Universiteit in Kampen.

¹ Wat dit hetcift is het aardig om eens te kijken hoe de door dr. Anderson genoemde piot. D. Holwerda met de wetten uit Deuteronomium omging. Anders dan dr. Anderson beweert, tref ik in Holwerda's exegese-dictaten over Deuteronomium weinig concrete toepassing van detailwetten aan. Hij benadrukt juist steeds liet "evangelische" karakter van de wetten, liet feit dat hei gaat om de (religieuze) grondhouding tegenover Jahwe. Zie bijvoorbeeld B. Holwerda, *Dictaten. Deel III. Exegese Oude Testament (Deuteronomium)*, tweede aflevering (Kampen 1958), 379-382, 409-411. Ditzelfde accent zet prof. K. Schilder wanneer hij zondag 2 van de Heidelbergse Catechismus behandelt. Schilder denkt bij de wet zoals die in zondag 2 functioneert niet aan een morele (natuur)wet, maar dan de wei van het werkverbond uit het paradijs, waarin de fundamentele verhouding tussen God en mens in dat verbond was vastgelegd. De wet van de 10 geboden is daarvan een gedateerde (d.w.z. bij een specifiek moment van de heilsgeschiedenis passende) concretisering. Vanuit de samenvatting van de wet in het "liefdegehoed" wil Schilder niet weten van een scheiding tussen meer en minder belangrijke geboden. Alles wat God gebiedt, drukt zijn ene wil voor ons leven uit, en is daal-om van levensbelang. Zie K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus*, deel I (Goes: Oosterbaan & Le Cointre, 1947), 72-79, 128-13X.

Vergelijk het artikel van Rev. R. Aasman (predikant van de Canadian Reformed Church in Edmonton, Alberta),

"Theonomy and christian reconstructionism". www.spindleworks.com/library/aasman/theonomy.htm, die op pag. 9 de volgende uitleg geeft van wat Christus in Matth. 5:17-20 zegt: "I have come with the specific messianic purpose in complete what was incomplete, to realize what was unrealized, in short, to bring all that was promised, predicted and foreshadowed in the whole Old Testament to its intended purpose."

² Ik heb dan ook m'n vragen bij dr. Anderson's tritpi-aak dat je bij mijn interpretatie van Matth. 5:17 zou verwachten, dat Christus in het vervolg van de Bergrede liet zien hoe Hij de wet voor ons vervuld heeft. Ik ben van mening dat je dan teveel in één keer verwacht. Christus staat aan het begin van zijn optreden. Hij begint met te laten zien *hoe* van het begin af de bedoeling van God met de mensen was. Hij toont het tekort van de oppervlakkige benadering van de wet aan; wil her echt goed komen tussen God en mens, dan moet Gods liefde-eis volstrekt serieus genomen worden. Deze functie van de Bergrede laat onverlet, dat Christus vervolgens *zelf* de gehoorzaamheid aan Gods wet voor ons heeft wil-bracht en dat onze gerechtigheid voor God is.

³ Dat dr. Anderson bij mij een doperische scheiding tussen Woord en Geest signaleert, berust op het misverstand als zou ik nien de vraag naar de voortgaande leiding van de Heilige Geest in het verstaan van de Schrift mijn eigen opvatting geven. In de aangehaalde passage noemde ik een aantal vragen die door diverse auteurs gesteld zijn en die in principe relevant en legitiem zijn in het nadenken over de rol van de Schrift in de ethische bezinning. Ik ken met dr. Anderson van mening dat dit argument in bijv. de discussie over homoseksualiteit en vrouwelijke ambtsdragers te snel en ten onrechte gebruikt kan worden.

samenleving

Een kleine enquête binnen je eigen omgeving leert, dat het denken over overheid en politiek drastisch is veranderd. Als Den Haag vandaag de politieke agenda vormt, valt voor de toekomst ook weinig verandering ten gunste van politiek en overheid te verwachten. De vernieuwing van het denken over een christelijke visie op de overheid wordt ook niet erg spannend gevonden. Termen als het ambt van de overheid, nationaal-gereformeerde politiek, de ontwikkelingstaak en cultuuropdracht van de overheid roepen geen herkenning op. Het christelijk denken over het ambt van de overheid is te statisch geformuleerd.

Ons denken over de overheid en de politiek staat tamelijk stil, of gebeurt op basis van een soort van automatische piloot, die ooit is vastgesteld in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Dat denken heeft meer 'maakbaarheidselementen', dan we zelf willen geloven. De kloof tussen de overheid en de burger is fors gegroeid. Het politieke debat is vooral een debat tussen 'Haagse intimi', waarbij burgers zich afvragen of het wel over hen gaat. In het GMV kom ik nogal eens leden tegen, die vragen hebben over de inbreng op sociaal-economisch terrein vanuit de christelijke fracties. Dat vraagt overigens soms ook van die werknemers en werkgevers om hun visie op de uitgangspunten voor christelijke politiek en de overheid opnieuw te doordenken. De opvattingen wijken duidelijk af van hetgeen door christenpolitici wordt meegegeven over de overheidstaak. Maar er is ook een andere kant. De christe-

lijke politiek hanteert begrippen en denkkaders, die geen relatie meer hebben met de beleavingswereld van hun kiezers. En daardoor laat ook die kiezer zich door christelijke politiek minder gezeggen en inspireren.

Groen document

In ieder geval slagen we er maar slecht in om het christelijke gedachtegoed over de overheid opnieuw inhoudelijk te vertalen voor een nieuwe jonge christelijke generatie. Met dat idee in mijn achterhoofd heb ik onder andere met belangstelling gekeken naar het recente Groen document van de ChristenUnie over de taak van de overheid. Hoe is deze nieuwe christelijke politieke beweging bezig met herijken van de visie op de dienst van de overheid? Dat *speerpuntendocument* haalt Romeinen 13 aan. De overheid is door God ingesteld en staat in Zijn dienst. Met dat uitgangspunt

ben ik het van harte eens. Die overheidsvisie is onderscheidend. Ik lees verder onder meer: de overheid heeft een zelfstandige verantwoordelijkheid. Zij moet de trends in de samenleving niet zonder meer volgen. Zij heeft een leidinggevende taak. Zo geeft de overheid mee leiding aan de bijbelse opdracht tot beheer en ontplooiing van de schepping en de samenleving. Het zijn vertrouwde woorden over de overheidstaak, maar ze maken weinig elan los, omdat ze zo aanhaken bij de definiëring van bestaande overheidstaken en de bestaande bestuurlijke vormgeving. Het klinkt braaf. Er wordt gesproken over de samenleving alsof die boetseerbaar is al naar gelang de leidende overheid voorstaat. Dat is een tamelijk statische visie op de taak van de overheid, die in werkelijkheid veel minder leidend en sturend is. Op sociaal-economische terrein verschuiven de panelen zeer snel. In ethische discussies is het nok niet de overheid die de toon zet; veel eerder worden opvattingen in de samenleving gevolgd. En ook op het punt van integriteit scoren bestuurders en politici niet. Het bekendste recente voorbeeld daarvan is de kwestie Peper.

Vernieuwing

Dat zijn redenen, dat de vertrouwde verwoording van de overheidsvisie onvoldoende is als basis voor vernieuwing van het denken over de taak van de overheid en de functie van politieke partijen. Christelijke poli-

tiek wordt vooral vanuit de visie op overheidsgezag en het daaruit voortvloeiende primaat van de overheid benaderd. Dat zie je terug de visie op burgerschap. 'Goed burgerschap houdt in dat de mensen de overheid respecteren als een goede instelling. Burgers hebben *ook* zelf de opdracht de samenleving in eigen verantwoordelijkheid te dienen.' In die formulering klinkt een zekere bevoogding en te weinig vertrouwen en christelijke durf in door, terwijl christelijk burgerschap toch begint bij de burger zelf. In het *Groen document* van de ChristenUnie en in de opvattingen van het GPV is burgerschap te zeer een afgeleide van de dienst aan de overheid.¹ Christelijk burgerschap en persoonlijke verantwoordelijkheid wordt omschreven als een sluitpost. Zo ontstaat er een discrepantie tussen de visie van christenpolitici op de overheid en de verantwoordelijkheid van burger.

Sociale innovatie

De christenburger is actief in de samenleving. Hij vervult daar zijn dienst en roert zijn trom, maar met de nationale politieke agenda heeft hij of zij maar weinig. De overheid – en zeker het politieke besluitvormingsproces – is traag, institutioneel en beroept zich te gemakkelijk op een primaat, dat niet bestaat. Dat heeft te maken met veranderingen, die zich in snel tempo in onze samenleving voltrekken. Die veranderingen zijn overigens niet alleen zichtbaar bij politieke partijen, maar ook bij maatschappelijke organisaties en binnen kerkelijke structuren. De institutionele benadering van medezeggenschap en collectieve arrangementen voldoet voor de burger van de 21^e eeuw niet meer. Dat betekent dat sociale innovatie van verhoudingen en structuren nodig is. In het

bedrijfsleven krijgt deze sociale innovatie volop ruimte. Organisatiestructuren worden vernieuwd. Leidinggeven is veel minder gericht op beheersing en veel meer op coaching. Loopbanen krijgen veel vaker een 'doe-het-zelf-karakter'. Collectieve arbeidsvoorwaarden die vorm gegeven worden via bedrijfstak-CAO's verliezen aan gewicht. Maatschappelijke organisaties en vakbonden zien hun machtspositie afnemen en werken daarom aan vernieuwing van hun taak en dienstverlening. Partnership scoort daarin hoger. Een werknemer wordt steeds vaker een zelfstandige ondernemer, die zijn kennis en kunde *verhuurt* aan een onderneming. De opkomst van de zelfstandige zonder personeel (zzp'er) is niet zo maar een trend. Arbeid wordt anders vormgegeven in een geïndividualiseerde netwerksamenleving. Daarbij past, dat verantwoordelijkheden laag in de organisatie worden gelegd. Zo zie je nieuwe concepten ontstaan, zoals de mini-company, zelfsturing, het ontwikkelen van dienstbaar leiderschap. In dat kader moeten ook de ontwikkelingen naar een meer individuele en variabele beloningsstructuur worden geplaatst.

Nadenken over verantwoordelijkheid en leiderschap vraagt de erkenning, dat organisaties uit mensen bestaan, die eigen keuzen maken en waar persoonlijke verantwoordelijkheid eigentijds moet worden ingevuld.

De dienst van de overheid is aan een zelfde sociale innovatie toe. Het woord '*dienstbaar*' komt te weinig *voor* in het vocabulaire van overheid en politici. Vroeger werd je lid van een politieke partij en sociale organisatie om te weten wat er in de wereld gebeurde en om die wereld te veranderen. Vorming en informa-

tie krijgt de burger nu op een andere wijze. Daarmee is de functie van een politieke partij veranderd en is het denken niet bij voorbaat meer representatief voor wat er leeft in de samenleving.

Ik denk dat het goed is om ons dat te realiseren bij de vormgeving en het herijken van de politieke uitgangspunten van bijvoorbeeld de ChristenUnie. Het vergt een andere benadering van de overheid en de overheids-taak. Die taak wordt in de christelijke politiek te statisch bestuurlijk geformuleerd. Vullen we die taak niet te veel in vanuit een model-samenleving die gebaseerd is op besturing door beheersing? In internationaliserende verhoudingen, een mondiale, *world wide* economie zal de overheid moeten beseffen, dat machtsverhoudingen verschuiven. In een recent artikel in *de Volkskrant* werd verwezen naar de brochure *Trading Identities*. In die brochure beschrijft de branding-consultant Wally Onlins hoe bedrijven en landen langzamerhand elkaars rol overnemen. De staat verliest macht, terwijl de multinational steeds meer invloed en verantwoordelijkheid krijgt. En als Shell zich niet correct gedraagt, rekent de consument - niet de regering - met hem af. Overheden kunnen veel leren van de ontwikkeling van bedrijven in een nieuwe netwerk economie.

Handelsmerk

Christelijke politiek moet zich meer met deze veranderingen bezighouden en vandaaruit de dienst van de overheid herijken. Hoe definieer je in deze 21^e eeuw het *handelsmerk* van christelijke politiek en visie op de overheid? Dat vraagt om architectonische zelfkritiek, als we het hebben over de invulling van de zelfstandige leidinggevende taak

van de overheid. In die taak zou ook het back to the basis van een terughoudende overheid een grotere rol mogen spelen, evenals een vernieuwende oriëntatie op internationalisering van het ambt van de overheid.

Die overheidsvisie werkt verantwoord burgerschap vanuit een christelijke visie op de mens veel centraler uit. Die uitwerking beperkt zich te veel tot de oproep om zich als verantwoord burger te gedragen. Politiek zou juist de burger moeten helpen om dat verantwoord burgerschap, verantwoord werknemerschap en verantwoord ondernemerschap in te kunnen vullen. Daartoe zijn het stimuleren van sociale zelfredzaamheid en persoonlijke verantwoordelijkheid belangrijke aspecten. Van de overheid vraagt dat op een terughoudender optreden. Het vergt van politici en bestuurders ook een persoonlijker invulling. Rechtvaardigheid, integriteit en *servant leadership* moeten ook de handelskenmerken zijn van politieke partijen en het openbaar bestuur, willen zij niet, net als bedrijven door consumenten worden afgerekend, door de burgers terzijde worden geschoven.

Partnerschap

Sociale innovatie van de overheidstaak is ook anders ingekleurd qua structuur minder gericht op het nationale overheidsbedrijf, minder gericht op het belang van instituties en bestuursstructuren en als zodanig, of op machtsposities; daarentegen wel mees op visie en beleid dat aansluit op de kerntaak van een terughoudende en faciliterende overheid. In veel overheidstaken kan worden ingestoken op partnerschap.

Het gaat er in deze wereld om dat God tot Zijn lof komt. Als dat met een te statische en te

weinig inspirerende visie op de overheidstaak en de functie van politieke partijen onvoldoende tot zijn acht komt, is het zaak te komen tot herijking van onze opvattingen over de overheidstaak. Een beetje architectonische zelfkritiek op het punt van visie op de overheidstaak zou in het Groen document van de ChristenUnie niet misstaan.

J. Westert is algemeen secretaris van het christelijk vakverbond GMV.

¹ Overigens trof ik in *De burger in beeld* van Rienk Janssens, directeur van de Groen van Prinsterer Stichting een goede aanzet aan tot een vernieuwend denken over burgerschap.

uit de kerken

Oegstgeest - Beroepen en aangenomen: R.F. Telgenhof, kandidaat te IJsselmuiden.

Nijkerk - Beroepen en aangenomen: R. Kelder te Maassluis.

's Hertogenbosch - Beroepen en aangenomen: P. Schelling te Leeuwarden.

Zeist - Beroepen en aangenomen: E.A. de Boer te Krimpen aan de IJssel.

Arnhem - Nieuw adres ds. J.F. de Maan: Jourestraat 2, 6835 KT Arnhem, tel. 026-3648807 (privé), 026-3628019 (werk).

STICHTING WOORD EN WERELD

Ds. H.J. Room & Drs. P.L. Voorberg

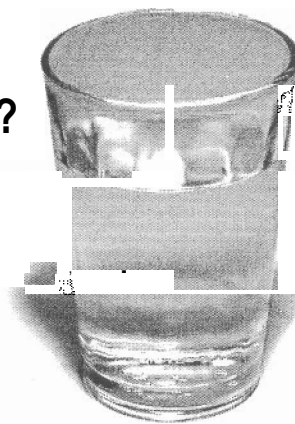
De Zondag

*De rustdag in het licht van de Bijbel,
en de viering daarvan in onze maatschappij.
80 pag. genaaid/gebrocheerd, geïllustreerd*

ABONNEMENT CAHIERS f 12,95. LOSSE VERKOOP f 15,95. BEL VOOR ABONNEMENTEN OF UITGEBREIDE FONDSLIJST 050 - 301 36 36

Toegewijd herder en leraar zijn?

Cursus preken of catechisatie

GVI

GVI: training, toerusting en begeleiding / www.gvizwolle.nl / (038) 4270400

LIED 442: 'JEZUS, GA ONS VOOR'

A. de Heer-de Jong

lied van de week

'Jezus, ga ons voor / op het levensspoor; I doe ons als getrouwe leden / volgen U op al uw schreden; I voer ons aan uw hand I lot in 't Vaderland'. Verschillende lezers zullen dit lied wel kennen, het is altijd graag en veel gezongen. Het stond in de bundel van Johan de Heer (650), in Oude en Nieuw Zangen van Van Woensel Kooy (31), en in de Hervormde bundel uit 1938 (222). Ook werd het wel als kinderlied aangeleerd.

'Jezus, ga ons voor' is het lied van de week voor zondag 4 juni a.s. Maar iuu niet '...op het levensspoor', maar: '...deze wereld door'; toen het lied in het Liedboek werd opgenomen was dat in een vertaling van Ad den Resten (1968).

'Jezus, ga ons voor' is oorspronkelijk een Duits lied: 'Jesu, geh voran'. Het werd geschreven door Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700-1760).

Deze Nikolaus Ludwig, een Duitse graaf, is vooral bekend door zijn betrokkenheid bij de stichting en het werk van de broedergemeenschap (Erneuerten Bruderunität) ofwel de Herrnhuters. Deze laatste naam is ontleend aan de naam van een kolonie van gevluchte hroeders op Von Zinzendorfs landgoed Berthelsdorf in Oberlausitz, 'Hesrnhut'.

De Bruderunität kwam voort uit de groeperingen van de Boheemse Broeders die op hun beurt hun wortels hadden in de hervormingsactiviteiten van Johann Hus (ca. 1370-1415).

Bruderunitat

In de geschiedenis van het reformatorisch kerklied namen de Boheemse Broeders vanouds een speciale plaats in. Vanaf het begin, dat wil zeggen nog voor de Reformatie, zongen zij kerkliederen in de volkstaal, aanvankelijk in het Tsjechisch, later, toen ook in het Duitstalige gebied Broedergemeenten kwamen, ook in het Duits. De Boheemse Broeders hadden een uitgebreid lied-icpertoire dat ze in eigen bundels uitgaven.¹

De stichting van de Erneuerte Bruderunität bracht in kerkmuzikaal opzicht een nieuw elan. Graaf von Zinzendorf, een zeer intelligent en sensitief mens, belegde namelijk regelmatig zogenaamde Singstunden.² De eerste Singstunde vond plaats op zondag 11 mei 1727 (Zondag Cantate, de zondag die zijn naam ontleend aan psalm 95, 'Zingt de Here een nieuw lied...'). Op die bijeenkomsten werden natuurlijk liederen gezongen, maar men hield zich niet zozeer bezig met hele liederen, als wel met de losse coupletten. Op associatieve wijze reeg men namelijk allerlei coupletten aan elkaar. En dat niet alleen, behalve dat men losse coupletten thematisch combineerde, werden er uit verschillende coupletten en losse liedregels werden al improviserend nieuwe liederen samengesteld en ontstonden er, als het zo uit kwam, ook spontaan nieuwe verzen.

'Onze graaf was met alle liederen en verzen zo bekend dat hij, zonder dat hij een gezangboek in de hand had, niet alleen die couplet-

ten uit verschillende liederen zong die bij her onderwerp pasten, maar ze ook nog in zo'n samenhang zong, dat men her een liedpreek had mogen noemen' schrijft Von Zinzendorfs medewerker August Gottlieb Spangenberg (1704-1792). En Von Zinzendorf zelf schreef eens dat noch de cantor, noch de organist, noch de voorganger, noch de toehoorders een liedboek nodig hadden, ze waren allen zo geoeftend dat ze dat niet nodig hadden.

Toch verschenen er in de kringen van de Bruderunität wel liedbundels. Von Zinzendorf zelf gaf verschillende bundels uit: het Berthelsdorfer Gesangbuch (1725), een uittreksel daaruit (1727), het Christkatholisches Sing- und Betbüchlein (1727), het Marchesche Gesangbuch (1731), het Kleine Brudergesangbuch (1754) met ca. 3000 liedfragmenten (bestemd voor de praktijk van de Singstunden) en tenslotte het Lnnondoner Gesangbuch (1753/54) met maar liefst 3627 liederen.

Christian Gregor

Van Von Zinzendorf zelf zijn er meer dan 2000 liederen bekend. Door hun ontstaan, al improviserend tijdens de Singstunden, was de kwaliteit lang niet altijd goed. Toen na de dood van de graaf Christian Gregor diens muzikale erfenis ordende en in een nieuwe bundel onderbracht, onderwierp hij de liederen eerst aan een revisie. Christian Gregor (1723-1801) was vanaf 1742 organist van de Broedergemeente van Herrnhut.

Hij woonde ook nog een tijd in de Broedergemeente in Zeist en begeleidde ook daar de diensten. Naderhand werd hij bisschop. De door Gregor samengestelde bundel verscheen in 1778 en was bestemd voor gebruik in de broedergemeenten die inmiddels op zal van plaatsen waren ontstaan (Von Zinzendorf hechtte zeer veel belang aan zending). De bundel verscheen in de loop van de tijd in elf verschillende talen en kende vele herdrukken.

Seelenbräutigam

Een van de liederen in de bundel is 'Jesu, geh voran'. De tekst is grotendeels van Von Zinzendorf hoewel die hem niet in deze vorm schreef. Gregor stelde hem namelijk samen uit twee andere

liederen. De coupletten 1, 3 en 4 komen uit 'Seelenbräutigam, o du Gotteslamm' (1721) en couplet 2 uit 'Glanz der Ewigkeit. Gott und Hers der Zeit' (1721); twee liederen uit het Berthelsdorfer Gesangbuch (zie hierboven). Het lied is een van de meest populaire liederen van Von Zinzendorf. Veel van zijn liederen zijn vergeten, maar 'Jcū, geh voran' is steeds gebleven. In Nederland was het al snel bekend; de eerste Nederlandse vertaling dateert uit 1856 (uitsluitend str. 1 en 2). Het lied fungeerde niet alleen in de Broedergemeente maar werd ook opgenomen in het Gezangboek der Evangelisch-Lutherse Kerk (1955: nr. 196), in de Hervormde Bundel uit 1938 (nr. 222) en in Haspers Geestelijke Lieder en

de Schat van de Kerk der Eeuwen (273). Voor het Gezangboek van de Evangelische Broedergemeente in Nederland uit 1968 schreef Ad den Besten een nieuwe vertaling. Die vertaling werd vervolgens ook in het Liedboek opgenomen.

Gebed

'Jezus, ga ons voor' is een gebed om Jezus' leiding in het leven, in angst (str. 2), verdriet (str. 3) en leegheid (str. 4). Wie Jezus volgt, gaat het rechte pad (str. 2), volgt het Licht (str. 3) en wordt uiteindelijk in zijn heerlijkheid geleid (str. 4). Het moet gezien worden tegen de achtergrond van Hchr. 11, 13-16 – een tekst die binnen het Duitse piëtisme, en in navolging daarvan ook binnen de Bruderunitat een belangrijke rol speelde – en Hebr. 12, 1-3: 'Laat ons met volharding de wedloop lopen die voor ons ligt. Laat ons oog daarbij alleen gericht zijn op Jezus...'. Het lied is typerend voor de spiritualiteit van Vnn Zinzendorf en de Broedergemeenten: in hun geloofsleven stond een innig-vrome, persoonlijke omgang met Jezus centraal. Tegelijk heeft een van de ingrepen van Christian Gregor het lied bewaakt voor een té persoonlijk karakter: hij wijzigde de oorspronkelijke ik-vorm in de wij-vorm.

Melodie

Binnen de broedergemeenten was een duidelijke voorkeur vnnr melodieën uit het Duitse piëtisme van de late 17e en vroege 18e eeuw. Enerzijds zijn dat melodieën met een lyrisch karakter, anderzijds meer statische melodieën met steeds eenzelfde notenwaarde; ze zijn zelden op de huid van de tekst geschreven. De melodie van 'Jezus, ga ons voor' vertegenwoordigt het eerste type: de

442 Jezus, ga ons voor

Jesu, geh voran

wijze: Seelenbräutigam

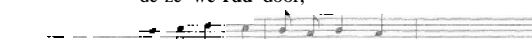
Adam Drese 1698

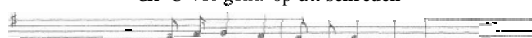
1 Je-zus, ga ons voor

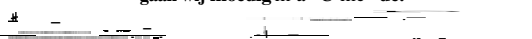
de-ze we-rdd door,

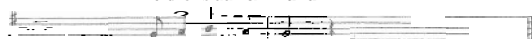
en U vol-gend op uw schreden

gaan wij moedig ma U me-de.

Leid ons aan u hand

naar het va-der-land.

2 Valt de weg ons lang,
zijn wij klein en bang,
sterk ons, Heer, om zonder Wagen
achter U ons kruis te dragen.
Waar Gij voor ons tradt,
is het rechte pad.

3 Krimpt ons angstig hart
onder eigen smart,
moet liet met de ander lijden,
Jezus, geef ons kracht tot beide.
Wees Gij zelf het licht
dat ons troost en richt.

4 In de woesteni,
Heer, blijf ons nabij
met uw troost en met uw zegen
tot aan 't eind van onze wegen.
Leid ons op uw tijd
in uw heerlijkheid.

Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700-1760)
Vertaling Ad den Besten, gob 1923

655

andere liederen

melodie van het ook uit het Gereformeerd Kerkboek bekende 'God is getrouw, zijn plannen falen niet' (gemaakt door Christian Gregor) het *twccdc*. De melodie van 'Jezus, ga ons voor' is gemaakt door Adam Drese (1620-1701), kapelmeester te Weimar, Jena en Arnstadt en schrijver van piëtistische geschriften. Het is een eenvoudige melodie die uit driemaal twee regelparen bestaat: r. 1-2, r. 3-4 en r. 5-6: de laatste twee regels zijn een herhaling van de eerste twee. Melodisch gezien is de melodie uiterst simpel, de omvang blijft beperkt en meestal stijgt ze aan het begin van de regel over de afstand van een terts (di-ic nootjes) en daalt vervolgens (r. 2, 3, 4, en 6). Het ritme bicngt wat meer leven in de brouwerij en hier liggen vooral ook de valkuilen. Elke regel begint met twee snelle nootjes (achtsten). Bij het eerste en het laatste regelpaar eindigen de regels op een lange noot (halve plus een kwartnoot, dus drie tellen). De middelste twee regels springen er uit, ze zijn langer en gaan zonder een rust in één beweging dooi.. Het lied is geschreven in een driedelig ritme en het is belangrijk dat vooral organisten en cantores zich dat goed bewust zijn; iii het verleden waren er nog wel eens ritmische onduidelijkheden en werd het lied in een tweedelig ritme gezongen. Maar wanneer de melodie gedacht wordt vanuit de driekwartsmaat, zoals ze genoteerd is, dan is er echter geen vuiltje aan de lucht (dat betekent dus dat de twee snelle nootjes aan het begin van elke regel op de eerste tel van de maat komen en dat de lange noot plus rust aan het eind van de regels 1, 2.5 en 6 samen de volle drie tellen krijgen). Het is juist die driedelichheid die de melodie een eigen charme geeft: heel simpel, een beetje charmant, niet al te

diepgravend, maar wel blijmoedig en innig. En daarmee is niet alleen de tekst, maar ook de melodie typerend voor de Herrnhuters.

¹ Zie voor meer informatie over deze beginperiode de toelichtingen bij lied 213 (De Reformatie jg. 74 nr. 25.27 maart 1999, 565-567) en lied 409 (De Reformatie jg. 75 ijr. 28.22 april 2000, 973-975).

Von Zinzendorf volgde hierbij het voorbeeld van zijn leermeester August Hermann Francke (1663-1727) uit Halle. Fraiicke, een belangrijk man in het Duitse piëtisme, kenadrukte het belang van muziek in de (geloofs)opvoeding en bracht dat op de dooi, hem opgerichte scholen ook in praktijk. Von Zinzendorf bezocht de school te Halle.

A. de Heer-de Jong, is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. Zij woont in Amersfoort.

Kopiëren van dit artikel is toegestaan, maar een uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

Orthodox-Evangelisch Hervormd

Vorige week zagen we hoe Hervormd Ridderkerk omgaat met evangelische invloeden. Heel anders gaat het in Spijkenisse.. Daar staat ds Hans Eschbach, een van de leiders van het Evangelisch Werkverband in de SoW-kerken. Met zijn komst naar Spijkenisse is een van de wijkkerken daar orthodox-evangelisch hervormd geworden. Wat dat inhoudt, vertelde hij al weer enige tijd geleden in het Hervormde *Confessioneel*. Ik geef u de belangrijkste gedeelten door. Voor een kritische taxatie: neem het verhaal van Ridderkerk er nog eens bij.

In de Hervormde Gemeente Aalsmeer had ik gezien, hoezeer de evangelische identiteit tot zegen was geweest voor de opbouw van de gemeente. In Aalsmeer was al sprake van een evangelische stroming bij mijn komst. In Spijkenisse was dat in veel mindere mate het geval. Maar bij velen was er een bereidheid om hrt avontuur van geestelijke vernieuwing aan te gaan.

Wat is onze roeping?

In 1996 begon een periode van opbouw. De kerkenraad werkte samen enthousiast aan het opstellen van een beleidsplan. Speciale vergaderingen werden belegd, een kerkenraadsdag gehouden, een gemeente-avond. Er groeide visie en er werd een beleid onder woorden gebracht. In het veelkleurige palet van kerken kreeg de Hervormde

Gemeente Spijkenisse Centrum/Noord haar eigen gezicht, met als motto:

* *Levend uit Gods liefde*

* *Zorgend voor elkaar*

* *Getuigend in de wereld*

Het zegt iets over de lijn naar boven, naar binnen en naar buiten.

De identiteit

Veel dingen waren veranderd in een korte tijd. Op de vergaderingen over het beleidsplan is lang nagedacht over de vraag, hoe je dat moet verwoorden in termen van identiteit. Uiteindelijk werd gekozen voor de identiteitsformulering: *'Orthodox met een evangelische inslag'*.

Hiermee kreeg de koerswijziging van de laatste jaren een 'gezicht'. Het mag duidelijk zijn, dat de predikant een aandeel heeft gehad bij het inslaan van dit groei/veranderings-proces. Maar de nieuwe identiteit wordt gedragen door een groot deel van de gemeente en door de kerkenraad. Hoe is liet mogelijk, dat een gemeente zo'n vrij ingrijpende 'identiteits-verandering' ondergaat? Was het door het bewustzijn van de gemeente, dat alleen een radikaal veranderings-proces 'overlevingskansen' bood? Velen zullen dat een te negatieve inkleuring vinden. Liever spreken zij over de zegen van God, die ze ervaren hebben. In deze omkeer in het gemeentelieven. Zoals een oud-ambtsdrager in het ziekenhuis het onder woorden bracht: *'We hebben de warmte en de liefde van Christus gevonden waar we zolang naar verlangd hebben.'*

In de vieringen

De evangelische beweging kenmerkt zich door een *laag-liturgisch gehalte*. De sfeer is *informeel en warm*. Na elke kerkdienst is er gelegenheid om elkaar te ontmoeten onder het genot van de koffie. Voor het

begin van de dienst worden al liederen gezongen. Naast het Liedboek voor de kerken worden ook andere liederen gezongen. Vanaf zomer 1999 zeker en met vreugde uit de 'Evangelische Liedbundel voor de kerken'.

De prediking is appellerend. De gemeente wordt gevraagd te reageren. Dat was wennen. Maar gebeurt nu heel ontspannen. De prediking heeft *een spits naar het alledaagse leven van mensen*.

Daagt uit om juist daar gestalte te geven aan de navolging van Christus. Ze legt *nadruk op de persoonlijke geloofsrelatie met Jezus Christus* en spreekt groot van Gods grenzeloze liefde voor verloren mensen. Na afloop van de dienst zijn er cassettebandjes, die hun weg vinden naar zieken, mensen buiten de gemeente, enz. Bij elke zondag zijn er wel nieuwe mensen en er is dan ook sprake van een toenemend kerkbezoek. Momenteel bezoeken zo'n 350 mensen op een zondagmorgen de erediensten. Ook 's avonds zijn er activiteiten. Helaas kenmerkten de (gezamenlijke) zondagavonddiensten zich door een zeer geringe opkomst. Nu zijn er *zangavonden* voor in de plaats gekomen, geleid door 'gewone' gemeenteleden, begeleid door orgel, viool, gitaar e.d. En zeer goed bezocht. Ook zijn er de Happy Hours voor de jeugd, waarover hieronder iets meer.

In de gemeente-opbouw

Juist omdat 'eenzaamheid' een centraal probleem vormt in Spijkenisse hebben we *sterk ingezet op 'gemeenschap'*. Want is dat niet een geweldig 'product' wat wij als gemeente van Christus de kille postmoderne samenleving te bieden hebben?

Johannes schreef al: 'Wij schrijven u... opdat ook gij met ons gemeenschap zoudt hebben. En onze gemeenschap is met de

Vader en met zijn Zoon Jezus Christus.' Pas als jullie erbij zijn, is onze blijdschap volkomen! (1 Joh. 1: 3,4).

Bouwen aan gemeenschap: dat gebeurt rond de kerkdiensten: vaak zijn we een uur na de dienst nog volop in gesprek met elkaar onder het genot van de koffie. We zijn ook van start gegaan met *groeigroepen*. Kleine celtgroepen, die als doel hebben om te Groeien in geloof (naar boven); in gemeenschap (naar binnen) en in getal (naar buiten).

In 1995 werd begonnen met 5 groepen en 35 deelnemers. Momenteel zijn er 20 groepen met zo'n 200 deelnemers. Er zouden veel verhalen te schrijven zijn over de zegen, die deze groepen gebracht hebben in het leven van de deelnemers. Bovendien blijken juist deze groeigroepen een 'kweekbak voor kader' op alle gebieden van het kerkelijk leven. Diakonaat is een geïntegreerd onderdeel van het celtgroep-leven. Het is fantastisch om te zien, hoe mensen er met woord en daad voor elkaar zijn. *ook* in de moeilijke omstandigheden.

De groeigroepen krijgen inmiddels via het Evangelisch Werkverband een landelijke structuur. Op meerdere plaatsen in het land vindt toerusting plaats en tientallen groepen zijn op dit moment al van start gegaan, overal in het land. Hierbij wordt samengewerkt met een aantal van de Provinciale Diensten Centra.

Bij alle activiteiten in en rond de gemeente wordt het contact met de pers nauw onderhouden. Ook op andere wijzen wordt de publiciteit gezocht, zonder hier 'schreeuwerig' mee om te gaan. Zo is op dit moment een eigen 'website' van de wijkgemeente in opbouw. Natuurlijk valt er meer te zeggen

over de gemeente-opbouw. Ik verwijs graag naar het boek 'Vurig verlangen' van het Evangelisch Werkveld-hand, een uitgave van Boekencentrum.

Het Jeugd- en Jongerenwerk

Het catechese in Spijkenise verliep niet florissant. Vanuit de Gereformeerde kerk kwam de suggestie, om met kindercatechese te starten. Samen is hiermee begonnen. Zonder al te veel succes helaas. Daarom werden andere wegen gezocht. Met enkele jongeren werd een *praiseband* gestart. Enkele jongere tieners kwamen bijeen in een *Rock Solid club* (met materiaal van Youth for Christ). Ook kregen we de gelegenheid om aan een uitwisselingsprogramma deel te nemen met jonge mensen uit de Verenigde Staten (via de *Stichting Atlantic Bridge*). De Amerikaanse jongeren werden ondergebracht bij rand- en buitenkerkelijke tieners. Het resultaat was, dat een aantal van deze jongeren radicaal tot geloof in de Here Jezus Christus kwam en er een nieuwe jeugdgroep ontstond. Een aantal randgroepjongeren uit de wijk zocht een ruimte om samen te komen: we hebben hen die ruimte in onze kerk aangeboden met de vriendschap van een groep mensen, dat met hen optrekt. Zo bleef het jeugd- en jongerenwerk groeien. Sommige jongeren zijn ook weer 'verdwenen'. Op dit moment is er een intensief contact met zo'n 50 jongeren, terwijl de *jongerendiensten* (*Happy Hours*) door 100/150 jongeren worden bezocht. Hier zijn alle liturgische kaders losgelaten: de *praiseband* speelt; er is theater van de eigen theaterjeugdgroep; er zijn gasten (bijv. een fotomodel over het thema: 'Miss mooi – mooi mis' of van een speler van Feyenoord over het thema 'Doelgericht'. En er is het 'ticiierkruis'. Regelmatig worden de jongeren aan het ein-

de van een bijeenkomst uitgenodigd om hun naam op dat kruis te schrijven, als het hun verlangen is Jezus Christus als Heer en Heiland te erkennen en te volgen in hun leven. Er staan al heel wat namen op het kruis. En achter elke naam schuilt een kostbaar mens met een verhaal.

Bekering is geen vies woord: Feest in de hemel!

Dat tienerkruis geeft al aan, dat 'bekering voor ons geen vies woord is. In de Bijbel is het dat immers ook niet!? Als het in de hemel feest is voor elke zondaar, die zich bekeert, moet ons gemeentelven dan ook niet wat feestelijker worden? Moeten we ons dan niet – in navolging van de Here Jezus Christus – richten op het 'verloren' om dat te zoeken? We hebben als gemeente geen missionaire commissie. We zijn een missionaire gemeente. In het hele gemeentelven is de *missionaire grondhouding* een gegeven. Momenteel zijn we bezig met een 'Alpha-cursus'. Ook hiermee willen we rand- en buitenkerkelijken helpen om helderheid te krijgen over de persoon en het werk van Jezus Christus. Bijzonder is, dat de eerste ronde voor de kerkenraad is: 'We willen ook zelf nog wel eens de zaken helder krijgen. Het zal ons helpen in ons ambtswerk' was de argumentatie. Op een bijeenkomst van de Nederlandse Zendings Raad sprak dhr. Verhoeven, secretaris-generaal van de Rooms Katholieke bisschoppenvergadering over het feit, dat **wc** als kerk 'de schaamte voorbij' moeten. Misschien is dat wat wij beleven aan en met elkaar in Spijkenisse.

De plaats van het gebed

Geestelijke vernieuwing begint op je knieën. Er wordt veel gesproken over het belang van gebed, maar wordt er ook veel gebeden? In onze wijkgemeente

draaien nu twee *gebedsgroepen*. De groep in de Dorpskerk komt elke dinsdagmorgen bijeen. Zo'n 25 gemeenteleden, die een uur de tijd nemen om samen te zingen en te bidden. Vervolgens gaan de deuren naar de 'wereld' open: voor de kerk wordt de markt gehouden. Iedereen kan binnenvandelen voor een gesprek of een kop koffie. Ook in de Michaëlkerk komt wekelijks een gebedsgroep bijeen. Ook in de groeigroepen vormt het gebed een wezenlijk onderdeel. Terwijl ook in de eredienst ruimte is voor voorbede, ook *persoonlijke voorbede*; tijdens een dienst met Pinksteren werd hier heel nadrukkelijk gestalte aan gegeven door een voorbededienst met handoplegging, verricht door acht kerkenraadsliden, die in teams van twee voor de gemeenteleden baden voor gemeenteleden om de vervulling met de Heilige Geest of hulp in concrete noden. Daarnaast is er ruimte voor de *ziekenzalving*, als deze door gemeenteleden aan de 'oudsten der gemeente' wordt gevraagd.

Back to the future

We hebben het gevoel, dat we een beetje terug zijn bij de 'roots' van wat christen-zijn en kerk-zijn moet zijn. We zien, dat een kerk, die de boodschap van het evangelie helder durft neer te zetten in een post-christelijke tijd mensenharten weet te raken. Toekomst heeft. Er is enthousiasme en groei in de gemeente. Dat zien we ook in de toename van het aantal nieuwe lidmaten. We ervaren ons gemeent-zijn als een warme gemeenschap, waar we mogen delen in de liefde van de Here Jezus voor ons en de onderlinge liefde voor elkaar.

We kondigen hier kort enkele nieuw uitgekomen boeken aan. Mogelijk komt ons blad in een bredere bespreking op één of meer titels nader terug.

Omgaan met dementie door L. de Jong, W.H. van Kooijen en A.A. Teeuw.

Door de toenemende vergrijzing worden steeds meer mensen geconfronteerd met dementie. In dit huck leggen de auteurs uil wat dementie ii, of het ie gem-zen is en hoe je ermee kunt omgaan. Tevens gaan zij vanuit de Bijbel in op de moeilijke vragen rond het gedrag van demen-te mensen. In 1989 verscheen de eerste druk van dit boek. Sindsdien hebben de ontwikkelingen niet stilgestaan. De auteurs noemen de nieuwe onderzoekstechnieken en liet feit dat zeer recent het eerste medicijn tegen de ziekte van Alzheimer werd geregistreerd.

Uitgeverij Groen Heerenveen.
f 27,50 (108 blz.)

Project Nieuwe Bijbelvertaling tegen het licht gehouden door de Katholieke Bijbelstichting en het Nederlands Bijbelgenootschap.

Sinds het uilkomen van de eerste deeluitgaven van de Nieuwe Bijbelvertaling in 1998 zijn die eerste vertaalresultaten uitvoerig tegen het licht gehouden en besproken. Deze informatiebrochure beval een globaal overzicht van wal er na die verschijning over de gezamenlijke uitgave van de bijbelboeken Ester, Prediker, Jona en Handelingen en de daarbij behorende verantwoording en toelichting, is gezegd en geschreven. Ook wordt ingegaan op een aantal kwesties die in de discussie5 over de vertaling aan de orde zijn

gesteld, waarbij met voorbeelden opnieuw een aantal kernpunten uit de vertaalmethode uiteen wordt gezet.

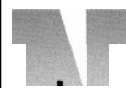
Uitgave Nederlands Bijbelgenootschap Haarlem (M blz.)

Academische herdenkingen (nr. 39 in de reeks *Apeldoornse Studies*) door Dr. **H.G.L.** Peels, Dr. W. van 't Spijker en Dr. W.H. Velema.

Deze Apeldoornse Studie, afkomstig van de Theologische Universiteit te Apeldoorn, is van een ander karakter dan de gebruikelijke, die in deze serie verschijnen. Deze uitgave hcvat niet de weergave van een wetenschappelijke rede, voorzien van een uitvoerig notenapparaat, maar een viertal herdenkingsredes, uitgesproken kort na het overlijden van de hoogleraren Hovius, Kremer, Versteeg en Oosterhoff. Volgens Prof. Dr. H.J. Selderhuis, die het voorwoord verzorgd heeft, bepaalt deze "Studie" ons hij vier hoogleraren die met volledige toewijding hebben laten zien hoe in Apeldoorn gedoceerd en gestudeerd wordt, namelijk op een wijze van wetenschap die voortdurend de dienst van het Woord beoogt.

Uitgave Theologische Universiteit Apeldoorn. f 17,50 (59 blz.)

Maak het nou! door A. Slob. Criminaliteit is niet meer uit onze samenleving weg te denken. Iedere dag staan de kranten vol met berichten over diefstallen, vechtpartijen, politieoptredens, rechtbankzittingen en noem maar op. In dit boek gaat de auteur uitgebreid in op het onderwerp. Er wordt onder meer stil gestaan bij de omvang van criminaliteit in ons land, de aanpak van criminaliteit, de straffen

nieuw uitgekomen

die in Nederland gegeven worden en de oorzaken van criminaliteit. Speciale aandacht wordt ook gegeven aan jeugdcriminaliteit en het toenemende "zinloze geweld" in onze samenleving.

Uitgave Gereformeerd Pedagogisch Centrum Zwolle, f 14,95 (64 blz.)

Ik ben Jezus-fan, maar hoe word jij er één? door P. Scheele.

Dit boekje is geschreven door Peter Schelle, voorzitter van de Jezus-fanclub en bekend van het tv-programma Peter. De auteur schrijft wat het inhoudt in deze tijd een volgeling van Jezus te zijn. Hij geeft geen goedkope weg om een 'gelovige' of een 'religieus mens' te worden. Integendeel, het kon de nieuwsgierige lezer nog wel eens tegenval-len wat het inhoudt om bij God te horen. Het zou wel eens moeilijk kunnen zijn! Maar één ding staat in het boekje vast; het is zeker de moeite waard om bij God te horen! Het boekje wil een duidelijk beeld geven van wat het inhoudt om het met God in orde te maken, voor diegene die daarover twijfelt of die de keus voor God net gemaakt heeft.

Uitgeverij Telos Amsterdam,
f 7,95 (32 blz.)